МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра історії, правознавства
та методики навчання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК БЕЗПЕКОВОЇ І ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦКУРСУ З ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЗЗСО

Виконав:
Домашенко Максим Валерійович
Спеціальність: 014 Середня освіта
Предметна спеціальність:
014.03 Середня освіта (Історія)
Освітня програма:
Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:
кандидат історичних наук,
доцент Чумаченко О. А.

Допущено до захисту
"18" листопада 2024р.

Завідувач кафедри
Чумаченко Олена
(підпис) (ініціали, прізвище)

Дата захисту: «07» грудня 2024 р.
Кількість балів: 78
Оцінка: ECTS C
Підписи членів ЕК:

Глухів 2024 рік

АНОТАЦІЯ

Домашенко Максим Валерійович, здобувач другого рівня вищої освіти Навчально-наукового інституту філології та історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, спеціальність: 014 Середня освіта, предметна спеціальність: 014.03. Середня освіта (Історія), освітня програма: Середня освіта (Історія)

Магістерська робота присвячена дослідженню процесу становлення та розвитку безпекової і оборонної політики Європейського Союзу, а також розробці методики впровадження спецкурсу з європейської інтеграції у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). У роботі аналізуються ключові етапи формування спільної безпекової і оборонної політики ЄС, включаючи впровадження Лісабонської угоди, створення відповідних інституцій та реалізацію стратегій у галузі міжнародної безпеки. Значна увага приділяється педагогічним аспектам інтеграції теми європейської інтеграції до навчального процесу, розробці структури спецкурсу та інтерактивних підходів до викладання. Практична значущість роботи полягає у формуванні в учнів розуміння ролі ЄС у сучасній міжнародній політиці та розвитку аналітичних і критичних навичок через застосування автентичних матеріалів.

Ключові слова:Європейський Союз, безпекова політика, оборонна політика, європейська інтеграція, методика викладання, спецкурс.

ABSTRACT

Domashenko Maksym Valeriiovych, graduate of the second level of higher education of the Educational and Scientific Institute of Philology and History of the Olexander Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, specialty: 014 Secondary education, subject specialty: 014.03 Secondary education (History), educational program: Secondary education (History)

This master’s thesis examines the development and evolution of the European Union’s security and defense policy and the implementation of a specialized course on European integration in secondary schools. The study focuses on the key stages of the EU’s common security and defense policy, including the introduction of the Lisbon Treaty, the establishment of related institutions, and the implementation of international security strategies. Special attention is given to the pedagogical aspects of integrating European integration topics into the educational process, designing the specialized course structure, and applying interactive teaching approaches. The practical significance lies in fostering students’ understanding of the EU’s role in modern international politics and enhancing their analytical and critical thinking skills through the use of authentic materials.

Keywords: European Union, security policy, defense policy, European integration, teaching methodology, specialized course.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ…….…….. 4

ВСТУП…….……. 5

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ, ЗАПОЧАТКУВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ СБОП…….……..... 11

1.1 Історичні передумови безпекової і оборонної політики Європейського Союзу…….…… 11

1.2 Становлення СБОП ЄС у 1990-х роках…… 28

1.3 Співробітництво ЄС–НАТО у сфері безпекової і оборонної політики…… 43

РОЗДІЛ 2.РОЗВИТОК СПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ТА ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ (СБОП) У 2000-Х РОКАХ…… 46

2.1 Європейська стратегія безпеки…….. 46

2.2 Лісабонський договір та інституціалізація СБОП……. 48

2.3 Військові операції та цивільні місії ЄС в рамках СБОП..... 49

2.4 Сучасний стан і виклики безпекової та оборонної політики ЄС…… 61

РОЗДІЛ 3.МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦКУРСУ З ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЗЗСО…… 72

3.1 Освітні стандарти, що регулюють впровадження спецкурсів у загальноосвітніх закладах (ЗЗСО)……. 72

3.2 Програма курсу з європейської інтеграції …….. 75

3.3 Методи викладання європейської інтеграції в ЗЗСО…… 81

ВИСНОВКИ…….…… 83

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ……. 90

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ЄЕС – Європейська економічна спільнота

ЄОА – Європейське оборонне агентство

ЄОС – Європейська оборонна спільнота

ЄОФ – Європейський оборонний фонд

ЄПС – Європейське політичне співробітництво

ЄС – Європейський Союз

ЄСВС – Європейська спільнота вугілля і сталі

ЄСЗД – Європейська служба зовнішніх дій

ЄФМ – Європейський фонд миру

ЗЄС – Західноєвропейський Союз

ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти

НАТО – Організація Північно-Атлантичного Договору

ПЕСКО (PESCO) – Постійне структуроване співробітництво

СБОП – Спільна безпекова і оборонна політика ЄС

СЗБП – Спільна зовнішня і безпекова політика ЄС

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі питання безпеки та оборони є одними з ключових для забезпечення стабільності й розвитку держав та регіонів. Європейський Союз (ЄС) як унікальне інтеграційне об'єднання відіграє важливу роль у глобальній системі безпеки. Становлення та розвиток безпекової й оборонної політики ЄС є важливим елементом для зміцнення його позицій на міжнародній арені. Особливо актуальною ця тема стає в контексті зростаючих викликів, таких як тероризм, кіберзагрози та військові конфлікти. Крім того, розвиток інтеграційних процесів в Європі має відображатися й у освітній сфері. Впровадження спецкурсу з європейської інтеграції у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) є важливим кроком для формування у молодого покоління розуміння ролі ЄС та його політик.

Обґрунтування вибору теми. Тема магістерської роботи обрана через необхідність комплексного дослідження безпекової та оборонної політики ЄС в контексті новітніх глобальних загроз, а також через важливість впровадження освітніх програм, спрямованих на розширення знань про європейську інтеграцію серед школярів. Нинішні учні – це майбутні громадяни, які визначатимуть подальші відносини України з ЄС, тому підвищення їхньої обізнаності про інтеграційні процеси є стратегічно важливим завданням.

Об'єкт дослідження: безпекова і оборонна політика ЄС та процес європейської інтеграції в системі освіти України.

Предмет дослідження: процес становлення та розвитку безпекової політики ЄС, а також методика впровадження спецкурсу з європейської інтеграції в ЗЗСО.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі становлення і розвитку безпекової та оборонної політики Європейського Союзу, а також у розробці та впровадженні методики викладання спецкурсу з європейської інтеграції в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Досягнення цієї мети допоможе краще зрозуміти роль ЄС у глобальній безпековій архітектурі та

підвищить рівень обізнаності молодого покоління про інтеграційні процеси в Європі.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

– проаналізувати історичні передумови становлення безпекової політики ЄС;

– дослідити основні етапи розвитку інтеграційних процесів у Європі після Другої світової війни, зокрема створення Західноєвропейського Союзу та розвиток Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗПБ);

– вивчити роль ключових договорів (Маастрихтського, Амстердамського, Лісабонського) у формуванні безпекової архітектури ЄС;

– охарактеризувати ключові інститути та механізми безпекової та оборонної політики ЄС;

– визначити роль Європейської служби зовнішніх дій (EEAS), Ради ЄС у форматі міністрів оборони та інших інститутів у формуванні та реалізації безпекової політики;

– розглянути участь ЄС у миротворчих місіях та військових операціях, зокрема в рамках Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП);

– дослідити сучасні виклики безпеці ЄС та можливі напрямки розвитку оборонної політики;

– вивчити співпрацю ЄС з НАТО та іншими міжнародними організаціями в контексті спільних безпекових викликів;

– з’ясувати освітні стандарти, що регулюють впровадження спецкурсів у ЗЗСО;

– розробити навчальну програму спецкурсу, яка б відповідала сучасним освітнім стандартам і вимогам, а також віковим особливостям учнів;

– визначити ефективні методи викладання, зокрема інтерактивні підходи, які сприятимуть кращому засвоєнню знань про європейську інтеграцію.

Виконання зазначених завдань дозволить сформувати комплексне розуміння безпекової політики ЄС і забезпечити ефективне впровадження освітньої програми, спрямованої на поглиблення знань учнів про європейську інтеграцію.

Залучення до роботи широкого спектру джерел і літератури дозволить глибше дослідити становлення Спільної безпекової і оборонної політики ЄС, а також розробити ефективну методику викладання спецкурсу з європейської інтеграції.

Джерельною базою для дослідження даної теми є, насамперед, офіційні документи Європейського Союзу, документи Європейського Союзу – Маастрихтський, Амстердамський, Ніццький договори, декларації Гельсінкського, Кельнського самітів 1999 р. тощо, підсумкові заяви міністерських зустрічей держав-членів ЄС, спільні документи ЄС–НАТО щодо Спільної безпекової та оборонної політики ЄС (СБОП), зокрема, домовленості «Берлін Плюс», доповіді, комунікації й резолюції Європейської Комісії, висновки Ради ЄС, декларації Європейської Ради, Угоди про співробітництво з ЄС, Угоди про стабілізацію й асоціацію з країнами Західних Балкан, Програми підтримки, рамкові угоди, спогади та виступи європейських лідерів тощо [1–48].Для вивчення освітніх стандартів в Україні, використаємо документи, що регулюють освітню діяльність у школах, а також рекомендації щодо впровадження нових навчальних програм, зокрема спецкурсів з європейської інтеграції[48, 50, 51, 52]. Ці джерела важливі для розробки методики викладання курсу з європейської інтеграції.

Історіографія. Слід зазначити, що у вітчизняній науковій літературі питання є недостатньо вивченим. Перші дослідження з безпекової політики ЄС зосереджувались на аналізі Західноєвропейського Союзу та його ролі в

післявоєнній Європі. Дослідники розглядали ЄС як економічний союз, з малою увагою до безпеки. Однак після Маастрихтського договору увага до безпекової політики почала зростати.Після Лісабонського договору з'явилося багато наукових праць, які аналізують взаємодію між політикою безпеки ЄС та НАТО. Ці дослідження також розглядають нові виклики, такі як тероризм і кібератаки, і їхній вплив на стратегії ЄС. Зокрема, Л. Бражнікова висвітлює актуалізацію зміни політики безпеки та оборони Європейського Союзу, аналіз ефективності її перетворень та співіснування із форматом НАТО [61]. А. Мартинов визначає шляхи зміцнення власної військово-оборонної системи ЄС на сучасному етапі [77]. М. Павлюк розглядає проблеми функціонування та розвитку наднаціональних інституцій Європейського Союзу у сфері безпеки та оборони на фоні змін військово-політичної ситуації у світі [80]. В. Сягровець аналізує основні перспектив та загроз діяльності Спільної політики безпеки та оборони ЄС у XXI столітті [83].О. Турченко вивчає підходи країн ЄС щодо Спільної європейської політики у сфері безпеки таоборони [84]. О. Чумаченко досліджує формування функцію антикризового регулювання ЄС та застосування в країнах Західних Балкан[86–89].

Хронологічні межі дослідження.Дослідження охоплює період з початку інтеграційних процесів у Європі після Другої світової війни до сьогодення, з особливою увагою до сучасних подій після 1990-х років.**Географічні межі дослідження**.Географічно дослідження зосереджене на країнах-членах ЄС.

Методи дослідження.У роботі застосовуються такі методи:

1. Аналіз документів і первинних джерел. Для вивчення еволюції безпекової та оборонної політики Європейського Союзу важливо провести детальний аналіз ключових документів, які мали вплив на формування і розвиток цієї політики. Це включає в себе розгляд офіційних звітів, декларацій, договорів і стратегій, таких як Декларація Сен-Мало, Лісабонський договір, різні звіти та рішення Європейської Ради і Комісії.

Аналіз цих документів дозволяє зрозуміти основні етапи розвитку політики, ключові рішення і зміни у підходах.

2. Аналіз літератури та вторинних джерел. Вивчення наукових статей, монографій, аналітичних звітів і інших публікацій з тематики безпекової та оборонної політики ЄС дозволяє отримати контекстуальні дані, проаналізувати наявні теорії та підходи, а також визначити сучасні тренди і дискусії в цій сфері. Це також включає в себе аналіз публікацій, що висвітлюють виклики і досягнення в рамках впровадження європейської інтеграції.

3. Кейс-стаді (вивчення конкретних випадків). Важливо дослідити конкретні приклади реалізації політики ЄС у сфері безпеки та оборони, такі як операції, місії, ініціативи та інші проекти. Наприклад, аналіз операцій «Конкордія» в Македонії, «Алтея» в Боснії і Герцеговині, а також інших військових і цивільних місій допоможе оцінити ефективність і результати реалізації політики на практиці.

4. Порівняльний аналіз. Проведення порівняльного аналізу між безпековою та оборонною політикою Європейського Союзу і політиками інших міжнародних організацій, таких як НАТО або ООН. Це дозволяє оцінити унікальність і особливості європейського підходу до безпеки та оборони.

5. Методологія впровадження спецкурсу. Розробка і впровадження спецкурсу з європейської інтеграції в загальноосвітніх навчальних закладах (ЗЗСО) передбачає аналіз навчальних планів, програм і методичних матеріалів. Це включає розробку навчальних модулів, інтеграцію курсу в існуючі навчальні програми, створення навчальних матеріалів і методичних рекомендацій для вчителів. Важливо також провести експертизу і пілотування курсу, а також оцінку результатів його впровадження в школах.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у комплексному аналізі еволюції безпекової та оборонної політики Європейського Союзу, включаючи детальне дослідження ключових документів, декларацій та

стратегій, що відображають етапи її розвитку. Унікальність роботи проявляється в інтеграції новітніх концепцій і підходів, таких як концепція «Берлін плюс» і сучасні інструменти безпеки ЄС, що дозволяє зрозуміти їх вплив на загальну архітектуру безпеки Європи та глобальні безпекові виклики. Крім того, особлива увага приділяється розробці нових методичних підходів для впровадження спецкурсу з європейської інтеграції в загальноосвітніх навчальних закладах. Це включає розробку нових навчальних програм і методичних матеріалів, які базуються на актуальних наукових даних і практичному досвіді.

Практичне значення роботи полягає у створенні детальних і актуальних навчальних програм та методичних матеріалів, що дозволяють загальноосвітнім навчальним закладам ефективно впроваджувати курс з європейської інтеграції. Це підвищує якість навчання і сприяє формуванню у молодого покоління чіткого розуміння безпекових і оборонних питань ЄС. Результати дослідження також можуть бути корисними для аналітиків і політиків, допомагаючи формувати більш ефективні стратегії та політики у сфері безпеки та оборони. Розроблені методичні рекомендації можуть покращити освітній процес у школах, сприяючи підвищенню якості навчання та підготовки фахівців, які здатні до ефективного аналізу і розв’язання проблем у сфері європейської безпеки та оборони. борони.

Апробація теми. Еволюція оборонної політики ЄС: від Західноєвропейського Союзу до Спільної політики безпеки і оборони. Глухівські історико-філософські читання: збірник наукових праць / [редкол.: Гриценко А.П., голова та ін.]. Глухів: Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, 2024. Вип. 2. 259 с. : іл. С. 233–235. URL: http://46.201.250.252/handle/123456789/2974

Структура роботи. Магістерська робота обсягом 101 сторінка складається зі списку скорочень, вступу, трьох розділів, дев’яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел і літератури (91 найменування).

РОЗДІЛ 1.ПЕРЕДУМОВИ, ЗАПОЧАТКУВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ СБОП

1.1 Історичні передумови безпекової і оборонної політики Європейського Союзу

Після закінчення Другої світової війни Європа опинилася перед новими викликами. Хоча війна завершилася, загроза конфліктів не зникла, особливо через протистояння двох нових світових супердержав – США та Радянського Союзу. Це протистояння, відоме як «холодна війна», спричинило глибокий розкол Європи на Західний і Східний блоки. Ідеологічне протистояння між капіталістичним Заходом та комуністичним Сходом стало однією з головних характеристик міжнародних відносин у повоєнний період [60].

4 березня 1947 року в Дюнкерку Франція та Сполучене Королівство підписали пакт про взаємодопомогу. У післявоєнному контексті цей договір про дружбу та співпрацю був відкрито спрямований проти переможеної Німеччини, щоб запобігти новій агресії з її боку. Французький уряд намагався захиститися від того, що все ще вважав потенційною загрозою з боку Німеччини[42].

Однак у наступні місяці напруженість між західним і радянським блоками продовжувала зростати. У жовтні нещодавно створений Комінформ зайняв різко критичну позицію щодо допомоги, яку надавав План Маршалла, оголошений Сполученими Штатами у червні 1947 року для відновлення Європи. Представники Комінформу засудили те, що вони вважали підпорядкуванням Європи Америці, і як СРСР, так і його сателіти відмовилися від допомоги за Планом Маршалла. Країни Західної Європи, прагнучи передусім зупинити поширення комунізму, намагалися переконати Вашингтон надати тимчасову фінансову та матеріальну допомогу західним демократіям, які були серйозно ослаблені п’ятьма роками війни [42].

22 січня 1948 року міністр закордонних справ Великобританії Ернест Бевін виступив із промовою в Палаті громад, у якій засудив радянську

загрозу і висловив свою рішучість поглибити співпрацю Сполученого Королівства з Францією та країнами Бенілюксу через Західний Союз, який мав би розширити Дюнкерський договір.

Кількома днями пізніше, 25 лютого 1948 року, відбувся Празький переворот, під час якого комуністи силою захопили владу в Чехословаччині, що лише посилило міжнародну напруженість і загрози, пов'язані з холодною війною. Сполучені Штати швидко висловили свою підтримку регіональному пакту, який би охоплював не лише військові питання. Негайно розпочалися переговори, під час яких уряд Великобританії представив Франції та країнам Бенілюксу план щодо створення союзу оборони на випадок зовнішньої агресії. 17 березня 1948 року п'ять країн підписали Брюссельський договір, який заснував Західний Союз, спрямований на захист від будь-якої збройної агресії в Європі (тобто, не враховуючи заморські території), не лише з боку Німеччини, але й проти будь-якого з його членів [35]. Водночас Данія, Норвегія та Швеція обговорювали ідею військової співпраці в межах скандинавського оборонного союзу. Враховуючи досвід Фінляндії, але залишаючись розділеними щодо свого нейтрального статусу, ці країни прагнули захиститися від можливого тиску з боку СРСР і розглядали можливість звернення до Сполучених Штатів для отримання необхідного озброєння з метою стримування будь-якої атаки. Проте цей регіональний план остаточно провалився в 1949 році, коли американці рішуче відмовилися постачати зброю нейтральному союзу.

П'ять європейських підписантів Брюссельського договору швидко зрозуміли, що самостійно вони не зможуть відбити напад СРСР. Берлінська блокада, яка закінчилася в травні 1949 року, чітко показала, що сильна солідарність Заходу може запобігти перетворенню напруженої ситуації на військовий конфлікт. Сполучені Штати були зацікавлені у підписанні військового союзу зі своїми європейськими союзниками. Хоча Сенат США, ревно оберігаючи свої конституційні повноваження, погодився лише на

звичайний союз, уряд США був рішуче налаштований запобігти і, за потреби, відбити будь-яку комуністичну агресію в Європі [46].

4 квітня 1949 року 12 міністрів закордонних справ зібралися у Вашингтоні, щоб підписати Північноатлантичний договір, заснувавши таким чином Організацію Північноатлантичного договору (НАТО), яка включала Західний Союз [41]. До п'яти держав-підписантів Брюссельського договору приєдналися Сполучені Штати, Канада, Данія, Ісландія, Італія, Норвегія та Португалія. Дві події – вибух першої атомної бомби СРСР у вересні 1949 року та початок Корейської війни в червні 1950 року – прискорили створення інтегрованої військової структури НАТО. У той же час Сполучені Штати наполягали на включенні до альянсу німецьких військ. У 1955 році, після провалу створення Європейського оборонного співтовариства (ЄОС), Західна Німеччина офіційно приєдналася до НАТО, а Греція та Туреччина стали членами у 1952 році. У 1950 році американський генерал і герой Другої світової війни Дуайт Д. Ейзенхауер став першим Верховним головнокомандувачем союзних сил в Європі. Наступного року було створено Верховне командування союзних сил у Європі (SHAPE) поблизу Парижа. У 1967 році його перемістили на постійне місце в Касто, неподалік Монса, Бельгія.

Необхідність євроамериканського союзу викликала обурення комуністів по всьому світу, а переговори щодо створення НАТО супроводжувалися майже відкритими погрозами Кремля на адресу західних держав. Однак атмосфера страху навколо ратифікації договорами про приєднання західними парламентами тільки прискорила цей процес. Північноатлантичний договір набув чинності 23 серпня 1949 року і відкрив шлях для захисту Західної Європи на трансатлантичній основі [40].

Водночас, 10 травня 1948 року, всього через три місяці після «Празького перевороту», який посилив страхи Заходу перед загрозою комуністичної експансії, Швеція запропонувала Данії та Норвегії створити нейтральний Скандинавський оборонний союз. Цей союз мав діяти протягом

десяти років і бути нейтральним у тому сенсі, що жоден із членів скандинавського блоку не приєднається до Організації Північноатлантичного договору (НАТО), переговори щодо якої в той час тривали. План також передбачав, що держави-підписанти залишатимуться поза будь-яким збройним конфліктом, якщо не зазнають прямого нападу. Швеція, як нейтральна країна, яка повністю уникла руйнувань Другої світової війни, перебувала у сильній військовій та фінансовій позиції. Зокрема, вона мала розвинену авіабудівну промисловість і прагнула самостійно захищати свою «озброєну нейтральність».

Однак Сполучені Штати, будучи особливо зацікавленими в доступі до стратегічних авіаційних та морських баз на півночі Європи та в Балтійському морі, а також вважаючи, що скандинави не зможуть самостійно протистояти радянському тиску, заявили 14 січня 1949 року, що лише члени Атлантичного пакту зможуть розраховувати на військову підтримку США. Водночас Данія та Норвегія, які серйозно постраждали економічно від війни та німецької окупації, повідомили шведів про свою нагальну потребу в американській допомозі для відбудови. Швеція, дотримуючись своєї традиційної політики зовнішньої нейтральності та національної незалежності, відмовилася приєднатися до західного блоку. План створення Скандинавського оборонного союзу фактично зазнав краху 30 січня 1949 року [38].

4 квітня 1949 року, незважаючи на тиск з боку Москви проти американського плану, Данія, Ісландія та Норвегія підписали Північноатлантичний договір. Фінляндія, однак, прагнучи забезпечити стабільні та мирні відносини зі своїм радянським сусідом, підписала 6 квітня 1948 року 10-річний договір про дружбу, співпрацю та взаємодопомогу з СРСР.

У 1950 році, через кілька тижнів після початку Корейської війни, Сполучені Штати наказали Франції погодитися на швидке переозброєння Федеративної Республіки Німеччини (ФРН), оскільки вони все більше

побоювалися, що СРСР, який з кінця 1949 року мав ядерні можливості, може розпочати військову кампанію в Західній Європі. Водночас французька армія була втягнута в конфлікт в Індокитаї, а британські війська – в Малайзії. 14 західних дивізій, розташованих у Європі, не виглядали готовими протистояти понад 180 комуністичним дивізіям [42]. Канцлер Західної Німеччини Конрад Аденауер офіційно закликав отримати право на створення збройних сил, здатних захистити країну від загрози, яку представляла східнонімецька «Народна поліція».

Члени НАТО також підтримували переозброєння Німеччини, за винятком урядів Франції та Бельгії. Крім того, велика частина громадськості, особливо у Франції, не була готова прийняти нову німецьку армію, оскільки спогади про Другу світову війну та німецьку окупацію все ще були занадто болючими.

ЗЄС став важливою платформою для співпраці між країнами Західної Європи в оборонній сфері та першою інституційною відповіддю на загрози з боку Радянського Союзу. «Західноєвропейський Союз став першим кроком нашляху до створення європейської оборонної політики, яка пізніше стала важливою частиною загальної зовнішньої політики ЄС», – підкреслює Андреа Карра у своїй роботі про європейську інтеграцію [33].

Однак на той час обмежені можливості ЗЄС та його залежність від НАТО у військовій сфері означали, що європейські країни залишалися під захистом американських ядерних сил. Незважаючи на це, ЗЄС став важливим елементом європейської політики, яка намагалася не лише протистояти радянській загрозі, але й сприяти економічній інтеграції країн Західної Європи.

Французький прем’єр Рене Плевен, наполягаючи на тому, що створення німецької армії має відбуватися в рамках європейської структури, запропонував своїм європейським партнерам план створення європейської армії чисельністю 100 000 осіб. План Плевена передбачав формування батальйонів з різних європейських країн, включно з Німеччиною.

Європейська армія мала б управлятися європейським міністром оборони та мати спільний бюджет, але перебувала б під верховним командуванням НАТО.

Переговори почалися 15 лютого 1951 року. За підтримки США члени Європейської спільноти вугілля та сталі (ЄСВС) 27 травня 1952 року в Парижі підписали договір про створення Європейської оборонної спільноти (ЄОС). Він відрізнявся від французького плану кількома аспектами. Планувалося створення європейської армії з 40 національних дивізій, по 13 000 солдатів у кожній, що значно перевищувало початкову французьку пропозицію[33]. Договір також передбачав створення комісаріату з дев'яти членів, Ради міністрів та Асамблеї ЄОС, яка б займалася розробкою плану для європейської політичної влади. Як і бажали прихильники федералізму, стаття 38 договору передбачала розробку плану створення федеральної структури для демократичного нагляду та контролю над європейською армією. Договір ЄОС, підписаний на 50 років, не міг набути чинності, доки його не ратифікували всі держави-підписанти [33].

Поки п'ять європейських партнерів Франції готувалися до парламентської ратифікації договору ЄОС, у Франції розгорнулася запекла ідеологічна суперечка, яка розділила більшість політичних партій. Рух народних республіканців (МРР), очолюваний Робером Шуманом, активно виступав за ратифікацію договору, вважаючи його вирішальним кроком до створення федеративної Європи та найкращим способом запобігання відродженню німецького націоналізму. Прихильники ЄОС також бачили в ньому ефективний спосіб для європейських країн позбутися принизливого становища залежних союзників, що перебувають у центрі протистояння між Сходом і Заходом. Водночас Французька комуністична партія (ФКП) та Рух французького народу (РФН), заснований генералом де Голлем, об'єднали зусилля проти цього проєкту, вважаючи його неприйнятною втратою національного суверенітету [54].

Загалом, повоєнний період став критичним часом для формування основ безпекової політики Європи. Створення НАТО та ЗЄС свідчить про прагнення західних країн до забезпечення колективної безпеки та підготовки до можливих конфліктів у майбутньому.

У 1950-х роках однією з ключових ініціатив став План Плевена, запропонований прем'єр-міністром Франції Рене Плевеном у 1952 році. Ідея полягала в тому, щоб створити Європейську оборонну спільноту (ЄОС)– оборонний альянс, який об'єднав би збройні сили країн Західної Європи під спільним командуванням.

План Плевена був спрямований на вирішення декількох важливих проблем. По-перше, він мав на меті знизити напруженість між Францією і Німеччиною, що залишалася після Другої світової війни. По-друге, створення ЄОС дозволило б Західній Європі мати власну оборонну спільноту, незалежну від НАТО, хоча і координовану з ним. Це було важливо, оскільки деякі європейські країни побоювалися надмірної залежності від США у питаннях оборони.

Згідно з планом, нова організація мала включати збройні сили Франції, Західної Німеччини, Італії, Бельгії, Нідерландів і Люксембургу. План передбачав створення загальної армії, військової школи та навіть спільної системи постачання озброєнь. Основною ідеєю було об'єднання військових ресурсів, щоб забезпечити ефективнішу оборону континенту [56].

Однак, План Плевена зіткнувся з серйозними перешкодами. Найбільшим викликом став опір у самій Франції. Незважаючи на те, що ідея була запропонована французьким прем'єром, французькі націоналісти і комуністи виступили проти неї. Вони побоювалися, що об'єднання військових сил призведе до втрати національного суверенітету Франції. Крім того, існували побоювання щодо включення Західної Німеччини до спільної армії, що викликало страх перед можливим відродженням німецької військової могутності.

Кульмінацією опору стала відмова Французького національного зібрання ратифікувати договір у 1954 році. Це призвело до остаточного провалу проекту ЄОС. Як підкреслює Джон Гілі у своїй роботі, «відмова Франції від ЄОС стала серйозним ударом по спробах створити європейську оборонну спільноту і на кілька десятиліть поставила ідею єдиної європейської оборони на маргінес політики Європейського економічного співтовариства (ЄЕС)» [66, с. 51].

Провал ЄОС показав, що на той момент європейські країни не були готові до глибокої інтеграції в сфері оборони. Це також підкреслило важливість збереження національного суверенітету у військових питаннях, що залишалося пріоритетом для багатьох держав. Наслідком провалу стала концентрація зусиль на економічній інтеграції, яка, як вважалося, могла забезпечити довготривалу стабільність у регіоні.

Після провалу Європейської оборонної спільноти (ЄОС) країни Західної Європи почали шукати інші шляхи для забезпечення стабільності та запобігання новим конфліктам на континенті. Основний акцент був зроблений на економічну інтеграцію, яка стала більш прийнятною формою співпраці для європейських країн.

Першим важливим кроком у цьому напрямі стало створення Європейського об’єднання вугілля і сталі (ЄОВС) у 1951 році. Ця організація об’єднала Францію, Західну Німеччину, Італію, Бельгію, Нідерланди та Люксембург і мала на меті контроль над виробництвом вугілля і сталі – ключових ресурсів для військової промисловості. Таким чином, ЄОВС мала запобігти можливим військовим конфліктам між Францією і Німеччиною через економічні інтереси. Роберт Шуман, французький міністр закордонних справ, який був одним з ініціаторів цього плану, зазначав: «ЄОВС покладе край давнім суперечкам між Францією і Німеччиною, адже контроль над вугіллям і сталлю буде в руках міжнародної організації, а не національних урядів» [21].

Наступним логічним кроком у процесі економічної інтеграції стало створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) у 1957 році в рамках Римських договорів. ЄЕС мав на меті створення спільного ринку, що сприяло б економічному зростанню та стабільності в Західній Європі. На відміну від ЄОС, ЄЕС не стикалося з такими ж значними перешкодами, оскільки економічна інтеграція сприймалася як менш ризикована в плані втрати суверенітету. Як зазначає Жан Монне, один із архітекторів європейської інтеграції, «економічне співробітництво – це найкращий шлях до забезпечення стабільності в Європі, адже воно сприяє взаємозалежності держав і робить війну між ними неможливою»[22].

Економічна інтеграція в рамках ЄОВС і ЄЕС принесла позитивні результати для Західної Європи. Спільний ринок сприяв економічному зростанню, розвитку інфраструктури та підвищенню життєвого рівня населення. Водночас економічна співпраця стала основою для подальшого розширення інтеграційних процесів у Європі, зокрема у сфері політики і, згодом, безпеки.

Таким чином, 1950-1960-ті роки стали періодом пошуку нових форм співпраці в Європі. Хоча провал ЄОС показав труднощі на шляху до створення спільної оборонної системи, економічна інтеграція, започаткована в цей період, заклала основи для подальшого розвитку Європейського Союзу та забезпечення стабільності на континенті.

У 1970-х роках країни Західної Європи усвідомили, що для ефективного впливу на міжнародну політику їм необхідна тісніша співпраця у сфері зовнішніх відносин. Це привело до створення Європейської політичної співпраці (ЄПС), яка стала першою формальною рамкою для координації зовнішньої політики країн-членів Європейського економічного співтовариства (ЄЕС).

ЄПС була започаткована в 1970 році на основі Доповіді Давіньйона, яка рекомендувала створення механізмів для регулярних консультацій між міністрами закордонних справ країн ЄЕС. Метою ЄПС було забезпечити

єдину позицію країн ЄЕС на міжнародній арені та посилити їх вплив на глобальні події. Водночас ЄПС залишалася неформальною структурою, заснованою на консенсусі, без обов'язкових юридичних зобов'язань [26].

Робоча група, що складалася з політичних радників міністрів закордонних справ шести країн, під головуванням бельгійського дипломата Етьєна Давіньона, отримала завдання вивчити можливості тіснішої європейської політичної співпраці у світлі приєднання нових держав-членів до Співтовариства. Після початкового затвердження принципів у липні 1970 року Рада 27 жовтня в Люксембурзі ухвалила остаточні пропозиції робочої групи. Проте ці пропозиції були менш масштабними, ніж ті, що були викладені в Плані Фуше 1962 року. Доповідь Давіньона, відома також як «Люксембурзька доповідь», передбачала консультації між шістьма країнами з питань зовнішньої політики та виконання спільних рішень, але не містила згадок про консультації з питань зовнішньої безпеки та оборони [26].

Для авторів доповіді головною метою було створити консенсус з міжнародних питань через систему регулярних консультацій. У доповіді було запропоновано проводити піврічні зустрічі міністрів закордонних справ та щоквартальні зустрічі їхніх політичних радників. Підготовку цих зустрічей доручили робочій групі з правом створювати підгрупи для обговорення окремих питань. Комітет з політичних питань Європейського парламенту мав бути проінформований про результати цих зустрічей, а Комісія мала консультуватися з питань, що належали до її компетенції. Нарешті, у доповіді передбачалося включення країн-кандидатів до цього процесу консультацій.

Ці пропозиції отримали загальну підтримку шести держав-членів. Було створено дипломатичну групу зв'язку, яка слугувала постійною ланкою для обговорення будь-яких питань зовнішньої політики, порушених державами-членами. Однак французький президент Жорж Помпіду виступив проти надання права пропонувати законодавчі ініціативи постійному політичному секретаріату в Брюсселі, як це запропонував канцлер Німеччини Віллі

Брандт. Ця ідея так і не була реалізована. Попри це, Доповідь Давіньона започаткувала обговорення міжнародних питань між шістьма, а згодом і дев'ятьма державами, яке не було обмежене юридичними рамками, і надала зовнішній політиці держав-членів первинний спільноєвропейський вимір. На основі цієї доповіді був створений форум для Європейського політичного співробітництва (ЕРС), який розпочав свою діяльність у Мюнхені 19 листопада 1970 року на першій міністерській зустрічі [26].

Європейське політичне співробітництво відіграло помітну роль під час тривалих переговорів на Конференції з безпеки та співробітництва в Європі (КБСЄ) в Гельсінкі. Альдо Моро, в ролі голови Ради міністрів Дев'ятки та прем'єр-міністра Італії, підписав Гельсінський Заключний акт 1 серпня 1975 року.

Попри свою обмежену інституційну базу, ЄПС допомогла країнам ЄЕС скоординувати свої зусилля у таких ключових питаннях, як мирний процес на Близькому Сході та відносини з країнами Східної Європи. Наприклад, у 1973 році країни ЄПС виступили з єдиною заявою щодо конфлікту на Близькому Сході, що стало важливим кроком у зміцненні їхньої спільної зовнішньої політики.

Однак ЄПС мала обмежений вплив на оборонну політику. Головна відповідальність за безпеку залишалася за НАТО, яке продовжувало забезпечувати колективну оборону Західної Європи. Це було зумовлено тим, що європейські країни, особливо ті, що входили до альянсу, не були готові до створення самостійної європейської оборонної структури. Як зазначає британський історик Ентоні Форстер, «ЄПС стала першим кроком до європейської політичної інтеграції, але вона не змогла забезпечити суттєвого впливу на безпекову політику, яка залишалася під контролем НАТО».

Під час саміту, що відбувся в Парижі з 19 по 21 жовтня 1972 року, глави держав і урядів шести країн та трьох майбутніх членів Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) підтвердили своє бажання посилити політичну співпрацю та забезпечити Європу можливостями діяти як єдина

політична сила на міжнародній арені. Одночасно з розширенням Співтовариства, глави держав і урядів прагнули до 1980 року перетворити всі свої відносини в межах Європейського Союзу, хоча не уточнили інституційних структур цього союзу. Було заплановано проводити чотири політичні зустрічі на рік, а міністрам закордонних справ було доручено скласти звіт про те, як найкраще покращити функціонування Європейського політичного співробітництва. Перші спільні пресрелізи з'явилися наприкінці 1972 року.

Копенгагенський звіт, ухвалений 23 липня 1973 року під час зустрічі глав урядів у Данії, запропонував зміцнити принцип консультацій між міністрами закордонних справ і створити групу дипломатичних кореспондентів в посольствах і консульствах для полегшення обміну інформацією. На тлі війни на Близькому Сході звіт також рекомендував створення прямих телексних ліній між міністерствами закордонних справ для координації графіків і розповсюдження документів. Цясистемаотрималаназву Telex Network of European Correspondents (COREU) [29].

ПідчасзустрічівКопенгагені 14-15 грудня 1973 року«Дев'ятка»зновувзяланасебезобов'язаннячастішезустрічатисядляобговореннямайбутньогоінтеграційногопроцесуСпівтовариства. Вони також підтвердили важливість європейської ідентичності у зовнішніх відносинах ЄЕС. Документ «Про європейську ідентичність» визначив їх концепцію суспільства та основні напрями їхньої зовнішньої політики [29].

З ініціативи нового президента Франції Валері Жискара д'Естена на саміті в Парижі 9–10 грудня 1974 року було засновано Європейську Раду – гібридний координаційний і ухвалюючий орган, який діяв поряд з основними договорами. Згідно з планом, Рада мала збиратися тричі на рік або за необхідності. У сфері політичного співробітництва «Дев'ятка» планувала розробити узгоджену дипломатичну стратегію в усіх галузях міжнародної політики, які стосувалися інтересів Співтовариства. Вони також доручили

прем’єр-міністру Бельгії Лео Тіндемансу підготувати детальний звіт про можливу трансформацію Співтовариства в Європейський Союз. Таким чином вони підкреслили, що об’єднана Європа є основою їхньої зовнішньої політики.

Цю мету було підтверджено через рік у Звіті Тіндеманса про Європейський Союз, підготовленому за дорученням «Дев’ятки» на паризькому саміті в грудні 1974 року [29]. Бельгійський прем’єр-міністр виступав за формування спільної стратегії держав-членів у ключових сферах їхніх міжнародних відносин як основи для створення спільної зовнішньої політики. Він також запропонував запровадження спільної оборонної політики та посилення співпраці у виробництві озброєння. 30 листопада 1976 року Європейська Рада, яка зібралася в Гаазі, розглянула звіт Тіндеманса та підтвердила, що європейська співпраця у сфері зовнішньої політики з часом приведе до розробки спільної зовнішньої політики.

Паризький саміт 9-10 грудня 1974 року доручив Лео Тіндемансу, прем’єр-міністру Бельгії, підготувати звіт про те, як можна тлумачити термін «Європейський Союз». «Дев’ятка» таким чином відновила свою підтримку відновленню європейської інтеграції, яка була призупинена через економічну кризу та загрозу розпаду Співтовариства. Тіндеманс, довготривалий прихильник федералізму, проконсультувався не лише з європейськими інституціями, які подали йому свої звіти, а й зі сотнями впливових осіб з політичної, економічної, профспілкової та інтелектуальної сфер у дев’яти країнах Співтовариства. Звіт про Європейський Союз було опубліковано 29 грудня 1975 року і представлено Європейській Раді в Люксембурзі 2 квітня 1976 року [29].

Не пропонуючи розробки нового договору, звіт Тіндеманса закликав до консолідації наявних інституцій та розвитку спільних політик. Він виступав за розширення повноважень Комісії та пропонував призначати її президента Радою з подальшим затвердженням Європейським парламентом. Тіндеманс також виступав за посилення повноважень Європейського парламенту,

надавши йому право законодавчої ініціативи, яке раніше належало лише Комісії. У звіті також пропонувалося продовжити період головування кожної держави-члена в Раді з шести місяців до одного року та запровадити голосування більшістю в Раді.

Звіт Тіндеманса рекомендував розширити повноваження Співтовариства на грошову політику, енергетику, соціальні та регіональні політики. У зовнішньополітичних питаннях звіт пропонував юридично зобов'язати держави-члени досягати спільної позиції, де необхідно, шляхом голосування більшістю. На тлі міжнародної розрядки метою бельгійського прем'єр-міністра було забезпечити «Дев'ятку» єдиним голосом на світовій арені. Він також пропонував створення Європейського агентства з озброєння. Усвідомлюючи потребу зблизити Європу з пересічним громадянином, Тіндеманс запропонував ввести європейську освітню політику, посилити захист навколишнього середовища та прав споживачів.

Попри виважений та прагматичний тон, Звіт Тіндеманса не викликав значного ентузіазму в урядах держав-членів. На тлі глибокої економічної рецесії, коли в ЄЕС було майже шість мільйонів безробітних, звіт розчарував федералістів, які вважали його надто обережним. З іншого боку, національні політичні лідери вважали, що вони вже роблять усе можливе, і не були готові до подальшої втрати національного суверенітету.

У 1970-х роках міжнародна ситуація загострилася через серію криз, які підштовхнули європейські країни до роздумів над власною безпекою. Серед цих криз були війна на Близькому Сході, енергетична криза 1973 року та радянське вторгнення в Афганістан у 1979 році. Ці події показали вразливість Західної Європи до зовнішніх загроз і залежність від зовнішніх сил, зокрема США.

Одним із наслідків цих подій стало зростання усвідомлення необхідності посилення спільної політики безпеки в Європі. Політики та аналітики почали активно обговорювати питання створення європейської оборонної ідентичності. Це поняття передбачало, що Західна Європа має

посилити свою оборонну спроможність у рамках НАТО, але з більшою автономією та спроможністю діяти самостійно в разі потреби [69].

Питання європейської оборонної ідентичності стало особливо актуальним у контексті того, що США все частіше вимагали від своїх європейських союзників брати на себе більшу частку відповідальності за власну оборону. Як підкреслює німецький аналітик Карл Шмідт, «ситуація в Афганістані та зростаюча загроза з боку Радянського Союзу показали, що Європа повинна мати власну оборонну спроможність, щоб не бути повністю залежною від США».

Однак, незважаючи на зростаюче усвідомлення цієї необхідності, створення справжньої європейської оборонної структури залишалося складним завданням. Політичні розбіжності між країнами ЄЕС, різні підходи до оборони, а також страх перед втратою національного суверенітету ставали на заваді більш глибокій інтеграції у сфері безпеки.

Концепція Європейського політичного співробітництва (ЕРС) обговорювалася ще з початку 1960-х років, але її реалізація була затримана через розбіжності в думках між генералом де Голлем та його партнерами. Після того, як де Голль пішов з політичної арени, економічні та політичні події за межами Європи поступово зробили необхідним тісніше узгодження зовнішньої політики держав-членів. На Гаазькому саміті 1–2 грудня 1969 року міністри закордонних справ шести країн отримали доручення підготувати звіт про можливості співпраці у сфері зовнішньої політики [69].

Інший важливий звіт щодо Європейського політичного співробітництва було затверджено 13 жовтня 1981 року на зустрічі міністрів закордонних справ ЄЕС у Лондоні. Лондонський звіт став відповіддю на терміновий заклик, зроблений у листопаді 1980 року лордом Керрінгтоном, міністром закордонних справ Великої Британії та майбутнім Генеральним секретарем НАТО. У звіті було підтверджено готовність «Десятки» до узгодженого підходу до міжнародних та безпекових питань. Він включав зобов’язання

проводити консультації перед будь-якими національними ініціативами у сфері зовнішньої політики, що впливають на всі держави-члени.

У листопаді 1980 року було опубліковано Лондонський звіт про європейську політичну співпрацю, який підготував лорд Керрінгтон, тодішній Міністр закордонних справ Великої Британії. Цей документ представляв значний крок у розвитку Європейської політичної співпраці (EPC), яка була важливою частиною зовнішньої політики Європейських Співтовариств [74].

Мета звіту полягала у визначенні нових механізмів для покращення координації зовнішньої політики серед країн-членів Європейських Співтовариств. Лондонський звіт зосереджувався на необхідності поглиблення політичної співпраці, створенні чітких структур для обговорення та узгодження міжнародних питань, що дозволило б країнам-членам ефективніше координувати свої дії на глобальному рівні [55].

У звіті було підкреслено важливість створення постійних механізмів для обговорення зовнішньої політики, таких як регулярні зустрічі міністрів закордонних справ і спеціальні комітети, що займалися б різними аспектами міжнародних відносин. Це сприяло б кращій комунікації між країнами та дозволило б більш ефективно координувати політичні позиції на міжнародній арені.

Лондонський звіт також акцентував увагу на необхідності включення в обговорення широкого спектра глобальних проблем, таких як безпека, економічні інтереси і права людини. Це дозволило б країнам-членам краще узгоджувати свої позиції і стратегії у відповідь на глобальні виклики, такі як міжнародні конфлікти та економічні кризи [56].

Документ також містив рекомендації щодо підвищення ефективності європейської зовнішньої політики шляхом розробки спільної політики для вирішення глобальних викликів. Лорд Керрінгтон підкреслював, що лише спільні зусилля країн-членів можуть забезпечити ефективний захист європейських інтересів у світі.

Звіт також окреслював плани на майбутнє, включаючи можливість створення нових механізмів і структур для покращення координації зовнішньої політики Європейських Співтовариств. Це підкреслило потребу у безперервному вдосконаленні політичних та адміністративних механізмів.

Лондонський звіт мав значний вплив на подальший розвиток Європейської політичної співпраці та став важливим етапом у інтеграції зовнішньої політики ЄС. Документ підкреслив важливість політичної єдності серед країн Європейських Співтовариств і став основою для наступних стратегічних рішень у рамках Європейського Союзу. Оригінальний текст Лондонського звіту можна знайти в архівах урядів країн-членів ЄС або в академічних і державних бібліотеках, що зберігають документи Європейських Співтовариств.

Після цього Європейське політичне співробітництво стало ключовим елементом ініціатив зі створення Європейського Союзу. Міністр закордонних справ Німеччини, Ганс-Дітріх Геншер, виступив за зміцнення ЕРС у промові, виголошеній у Штутгарті 6 січня 1981 року. Його приклад наслідував його італійський колега Еміліо Коломбо, який виступив 20 січня. Ці узгоджені виступи привели до публікації 6 листопада 1981 року проекту Європейського акта, який було представлено Європейській Раді в Лондоні 26–27 листопада 1981 року. Він передбачав кращу координацію діяльності держав-членів ЄЕС на рівні Співтовариства і Європи. Проект Європейського акта підтвердив провідну роль Ради міністрів закордонних справ у Європейському політичному співробітництві і запропонував створити секретаріат ЕРС. Проект не був ні договором, ні обов’язковим юридичним документом, а радше політичною декларацією, яка не вимагала ратифікації парламентами. Ініціатива Геншера-Коломбо, яка прагнула відновити процес європейської інтеграції та зміцнити процедури ЕРС, проклала шлях до Урочистої декларації про Європейський Союз, зробленої «Десяткою» у Штутгарті 19 червня 1983 року [8].

Хоча декларація не пішла так далеко, як початкові пропозиції Геншера і Коломбо, вона визнала провідну політичну роль Європейської Ради та надала Європейській Комісії, Раді та Парламенту можливість безпосередньо впливати на ЕРС та подальший розвиток Європейського Союзу. Декларація підкреслила необхідність покращення координації між посольствами держав-членів у третіх країнах і прийняття спільних позицій на міжнародних конференціях та в межах міжнародних організацій. Незважаючи на виклики з боку деяких держав, зокрема Данії та Греції, впровадження цієї декларації залишалося дещо неясним [8].

Незважаючи на ці труднощі, концепція європейської оборонної ідентичності почала поступово формуватися. Одним із важливих кроків стало прийняття в 1984 році Доповіді Солани, яка визначила основні напрямки розвитку спільної оборонної політики в рамках НАТО. Ця доповідь стала основою для подальших зусиль з інтеграції європейських оборонних структур у 1990-х роках.

1.2Становлення СБОП ЄС у 1990-х роках

Закінчення «холодної війни» у 1991 році ознаменувало завершення тривалого періоду глобального протистояння між двома блоками – Західним, очолюваним США, і Східним, на чолі з Радянським Союзом. Розпад Радянського Союзу та Варшавського договору призвів до кардинальних змін на політичній карті Європи, створивши нові виклики для забезпечення стабільності на континенті.

Одним із найбільших викликів стало питання інтеграції країн Центральної та Східної Європи до європейських і трансатлантичних структур. Ці країни, звільнившись від радянського контролю, почали активно шукати шляхи до інтеграції з Європейським Союзом і НАТО, вбачаючи у цьому гарантію своєї безпеки та стабільності. Для ЄС цей процес став серйозним випробуванням, оскільки вимагав не лише розширення економічної співпраці, але й забезпечення безпеки в регіоні.

Документальною основою для розширення ЄС стали заключні акти самітів Європейської Ради в Копенгагені (1993 рік) та Гельсінкі (1999 рік), які визначили критерії для прийому нових членів, відомі як Копенгагенські критерії. Вони передбачали, що країни-кандидати мають відповідати демократичним стандартам, мати функціонуючу ринкову економіку та здатність приймати на себе зобов'язання членства в ЄС. Як зазначається у заключному документі Копенгагенського саміту: «Розширення ЄС має на меті забезпечити мир, стабільність і процвітання у всій Європі» [66].

Розширення ЄС стало важливим кроком у забезпеченні стабільності на континенті. Країни, що раніше входили до складу соціалістичного блоку, почали проводити реформи, спрямовані на демократизацію та інтеграцію до європейських структур. Водночас цей процес створив нові виклики для ЄС, зокрема щодо адаптації інституційної системи та фінансових механізмів до прийому нових членів.

У відповідь на нові геополітичні виклики Європейський Союз продовжив поглиблювати інтеграцію. Маастрихтський договір, підписаний у 1992 році, став важливим поворотним моментом у розвитку політики безпеки та оборони ЄС. Він офіційно закріпив створення Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗПБ), яка стала другою з трьох опор Європейського Союзу, визначених договором [40].

Згідно з Маастрихтським договором, СЗПБ мала на меті забезпечити єдину зовнішню політику країн ЄС та розвивати спільну оборонну політику. У статті J.4 договору зазначено: «Союз визначатиме спільну зовнішню політику та політику безпеки, включаючи поступове формування спільної оборонної політики, яка може призвести до спільної оборони» . Це положення стало важливим кроком у напрямку інтеграції країн ЄС у сфері безпеки та оборони, хоча на той час конкретні механізми реалізації цієї політики ще не були повністю розроблені [40].

Маастрихтський договір також визначив роль Ради ЄС у прийнятті рішень у сфері СЗПБ. Вона мала забезпечувати узгодженість дій країн-членів

у зовнішній політиці та політиці безпеки. Це створило нові можливості для ЄС виступати єдиним голосом на міжнародній арені, що було особливо важливо в контексті завершення «холодної війни» і нових викликів, що виникли в пострадянському просторі.

Водночас Маастрихтський договір не передбачав негайного створення спільної оборонної системи. Як зазначається в документі, питання оборони мали вирішуватися з урахуванням інтересів НАТО, членами якого були більшість країн ЄС. Це підтверджується у пункті 2 статті J.7, де йдеться: «Політика Союзу відповідатиме зобов'язанням, прийнятим у рамках Північноатлантичного альянсу». Таким чином, Маастрихтський договір заклав основи для подальшого розвитку європейської оборонної політики, але залишив відкритими питання її реалізації [39, 40].

Після закінчення «холодної війни» виникла нова міжнародна ситуація, що вимагала від ЄС і НАТО адаптації до нових реалій. Одним із головних викликів стало питання стабільності на Балканах, де після розпаду Югославії розпочалися жорстокі етнічні конфлікти. Війна в Боснії і Герцеговині та інтервенція НАТО в Косово у 1999 році стали випробуванням для європейської безпекової системи [20].

Як зазначається в заключній декларації Гельсінського саміту, «європейська безпека потребує нових підходів, що забезпечать стабільність у регіоні та дозволять Європейському Союзу діяти більш автономно у сфері оборони». Ці події показали важливість розвитку власних оборонних структур ЄС, здатних до самостійних дій у кризових ситуаціях, і стали передумовою для подальшого розвитку Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП) у наступні десятиліття [20].

Тенденція до зближення двох інститутів, що формують «другу опору» європейської інтеграції – Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) і Західноєвропейського Союзу (ЗЄС) – суттєво посилилася з підписанням Амстердамського договору. На відміну від Маастрихтського договору, який не передбачав використання спільних дій для вирішення оборонних питань,

Амстердамський договір дозволив поширити процедури ухвалення спільних дій на сферу оборони. Цей договір надав Європейській раді повноваження «визначати принципи та основні напрями спільної зовнішньої та безпекової політики, зокрема в питаннях, що стосуються оборони» (ст. J.3). Також у договорі було зазначено, що ЗЄС надає ЄС доступ до свого потенціалу. Амстердамські домовленості закріплюють не лише взаємне прагнення обох організацій до співробітництва, а й можливість подальшої інтеграції ЗЄС до складу ЄС, якщо Європейська рада ухвалить відповідне рішення [20].

Амстердамський договір, підписаний 2 жовтня 1997 року та набрав чинності 1 травня 1999 року, відіграв ключову роль у розвитку Спільної безпекової і оборонної політики Європейського Союзу (СЄБОП). Цей договір, офіційно відомий як Договір про Європейський Союз, вніс значні зміни у функціонування і структуру ЄС, зокрема у сфері безпеки і оборони [43].

Амстердамський договір доповнив Договір про Європейський Союз новими статтями, що стосуються зовнішньої політики та безпеки. Однією з найбільш важливих змін було включення статті 17, яка передбачала створення нової структури для розвитку спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP). Зокрема, стаття 17.2 (TEU) визначає, що Союз має право приймати рішення і вживати заходів для реалізації спільної зовнішньої політики і політики безпеки, включаючи питання безпеки і оборони (Договір про Європейський Союз, ст. 17) [43].

Амстердамський договір підкреслив важливість військових аспектів у контексті безпеки і оборони. Зокрема, стаття 17.1 (TEU) підкреслює, що члени ЄС мають право формувати спільні позиції і стратегії для забезпечення міжнародного миру і безпеки. Це створило основу для формування спільної оборонної політики, що включала можливість участі в миротворчих місіях і гуманітарних операціях.

Також було закладено основи для подальшої співпраці між ЄС і НАТО, що стало важливим елементом розвитку СЄБОП. Стаття 17.1 (TEU)

передбачала, що ЄС і НАТО можуть діяти спільно в сферах, що стосуються безпеки і оборони, забезпечуючи інтеграцію зусиль у військових операціях і миротворчих місіях (Договір про Європейський Союз, ст. 17.1) [43].

У рамках Амстердамського договору була створена нова структура для координації спільної політики безпеки і оборони. Це включало формування нових органів, таких як Комітет з політики і безпеки, який відповідає за забезпечення політичного контролю і стратегічного управління (Договір про Європейський Союз, ст. 25) [43].

Крім того, Амстердамський договір забезпечив основу для подальших реформ у сфері безпеки і оборони, що були реалізовані у наступних договорах, таких як Ніццький договір і Лісабонський договір. Зокрема, цей договір заклав основи для подальшого розвитку СЄБОП, включаючи нові можливості для військових і цивільних операцій (Договір про Європейський Союз, ст. 25).

Амстердамський договір був важливим етапом у розвитку Спільної безпекової і оборонної політики ЄС. Він не тільки ввів нові механізми для координації зовнішньої політики і політики безпеки, але й забезпечив інтеграцію військових аспектів у загальну стратегію Європейського Союзу. Це дозволило ЄС краще реагувати на глобальні виклики і забезпечити більш ефективне управління кризовими ситуаціями. Оригінальні тексти Амстердамського договору з посиланнями на конкретні статті можна знайти в офіційних документах Європейського Союзу, доступних на сайті EUR-Lex або в архівах національних урядів країн-членів ЄС.

Кінець 1990-х років був періодом значних змін у міжнародній політиці. Після завершення холодної війни Європа зіткнулася з новими викликами безпеки, такими як конфлікти на Балканах, що продемонстрували обмеженість можливостей ЄС самостійно забезпечувати стабільність у своєму регіоні. Особливо після кризи в Косово стало очевидно, що Європейський Союз потребує власних ефективних оборонних механізмів.

До цього моменту захист європейської безпеки значною мірою покладався на НАТО, але після кризи з'явилися побоювання, що Європа занадто залежна від Сполучених Штатів у питаннях оборони. Це спонукало країни ЄС, особливо Францію та Велику Британію, до пошуку шляхів посилення європейської автономії в сфері безпеки.

4 грудня 1998 року лідери Франції та Великої Британії – президент Жак Ширак і прем'єр-міністр Тоні Блер – провели історичну зустріч у місті Сен-Малоу Франції [19]. На цій зустрічі було ухвалено декларацію, яка заклала основу для розвитку Спільної політики безпеки та оборони ЄС. Основним результатом цієї зустрічі стало підписання Декларації Сен-Мало.

Декларація Сен-Мало стала першим кроком до створення автономних європейських оборонних можливостей. У документі було зазначено, що Європейський Союз повинен мати можливість діяти самостійно в кризових ситуаціях, коли НАТО не бере участі або коли інші обставини роблять таку участь небажаною[19].

Декларація наголосила на необхідності формування самостійної європейської оборонної ідентичності. Це мало на меті дозволити ЄС діяти незалежно від НАТО, коли це буде необхідно. Однією з основних цілей стало створення автономних військових можливостей, які могли б ефективно реагувати на різноманітні кризи. У цьому контексті було вказано, що ЄС повинен розвивати власні сили швидкого реагування, а також забезпечити наявність логістичної підтримки, командних структур і стратегічних резервів [19].

Однак, при цьому, декларація також підкреслила важливість збереження тісної координації з НАТО. Франція і Велика Британія, як основні ініціатори декларації, акцентували на тому, що європейська оборонна ініціатива не повинна підривати роль НАТО як основного гаранта безпеки в Європі. Це було важливо для забезпечення балансу між розвитком автономних європейських оборонних можливостей і підтримкою існуючої структури колективної безпеки.

Важливим аспектом декларації стало також визнання так званих «Петерсберзьких завдань» [24]. Ці завдання включали гуманітарні місії, рятувальні операції, підтримання миру та врегулювання криз. Визнання цих завдань стало основою для подальшого розвитку європейських військових можливостей і визначило напрямки, в яких ЄС міг би застосовувати свої сили для підтримання стабільності і безпеки.

Таким чином, Декларація Сен-Мало стала поштовхом до створення Спільної політики безпеки та оборони ЄС. Саме після цієї зустрічі Європейський Союз почав активніше розвивати власні військові можливості. У 1999 році на саміті Європейської ради в Гельсінкі було ухвалено Гельсінську головну ціль, яка закріпила положення Декларації Сен-Мало та передбачала створення європейських сил швидкого реагування.

Декларація Сен-Мало стала основою для подальшої співпраці між країнами ЄС у сфері безпеки та оборони і заклала фундамент для створення таких структур, як Військовий комітет ЄС та Військовий штаб ЄС [19].

В подальшому система СЗБП зазнала значного зміцнення. Основою для ухвалення «спільних дій» і «спільних позицій» стали «спільні стратегії», що приймаються Європейською радою. Хоча зберігся принцип одноголосного прийняття рішень, утримання під час голосування більше не стає перешкодою для ухвалення рішення. До того ж було введено можливість ухвалення рішень кваліфікованою більшістю, що значно прискорило процес ухвалення спільних рішень. Для забезпечення ефективного функціонування системи СЗБП було створено посаду Високого представника з СЗБП, який також став Генеральним секретарем Ради ЄС. Він отримав повноваження вести переговори з третіми сторонами від імені Ради ЄС за дорученням країни, що головує.

Кельнський саміт Європейського Союзу, що відбувся 3-4 червня 1999 року, відіграв ключову роль у розвитку Спільної безпекової і оборонної політики (СЄБОП) ЄС [4]. Цей саміт став важливою віхою, оскільки він заклав основи для формування нових стратегічних і організаційних підходів

у сфері безпеки та оборони. На саміті було досягнуто згоди щодо здатності ЄС діяти автономно у випадку регіональних криз. Було вирішено, що рішення щодо використання військової сили будуть ухвалюватися на основі консенсусу, а чотири нейтральні країни-члени ЄС (Австрія, Ірландія, Фінляндія та Швеція) братимуть участь у таких операціях на добровільній основі.

На Кельнському саміті були підтверджені основні цілі і завдання Спільної безпекової і оборонної політики, які були окреслені на попередніх самітах, зокрема на Гельсінському саміті 1999 року. Лідери країн-членів ЄС підкреслили важливість формування ефективної системи безпеки, здатної реагувати на глобальні і регіональні кризи, включаючи військові конфлікти і гуманітарні кризи [4].

Кельнський саміт став важливим етапом у розвитку Європейських сил швидкого реагування. Лідери ЄС домовилися про створення нових військових підрозділів, які мали бути готовими до швидкого розгортання і дій у випадку кризових ситуацій. Це передбачало формування мобільних і добре оснащених підрозділів, здатних оперативно реагувати на загрози.

Саміт також був важливим для розробки стратегічного концепту СБОП. Лідери країн ЄС погодилися на необхідність створення чіткої стратегії, що включає як військові, так і цивільні аспекти безпеки. Ця стратегія мала на меті забезпечення координації між різними інструментами і політиками ЄС у сфері безпеки та оборони [4].

Кельнський саміт підтвердив важливість ролі Європейської Ради у процесі прийняття рішень щодо СБОП. Лідери країн-членів підкреслили, що всі важливі рішення у сфері безпеки і оборони повинні бути ухвалені на рівні Ради ЄС, що забезпечить ефективність і злагодженість дій.На саміті було підкреслено важливість співпраці з НАТО, що стало ключовим аспектом розвитку СЄБОП. Лідери ЄС підтвердили, що Європейський Союз має прагнути до тісної координації з НАТО в питаннях безпеки і оборони, що

дозволить уникнути дублювання зусиль і забезпечити ефективну реалізацію спільних стратегій [4].

Саміт також акцентував увагу на необхідності забезпечення відповідних ресурсів для реалізації СЄБОП. Лідери країн ЄС підтвердили, що для досягнення поставлених цілей необхідно забезпечити фінансування і ресурси для розвитку військових і цивільних можливостей ЄС.

Одним із важливих етапів формування СЄБОП стало поглиблення співпраці між ЄС і ЗЄС, яке привело до поступової передачі повноважень ЗЄС до Євросоюзу. Цей процес активізувався в 1992 році на Маастрихтському саміті, а у 1999 році відбувся перший Парламентський форум ЄС–ЗЄС, на якому було формалізовано принцип гармонізації головування в обох організаціях [25].

15 березня 1999 року Асамблея ЗЄС ухвалила план дій «Час для оборони», який передбачав передачу ключових повноважень у прийнятті рішень і командуванні від ЗЄС до Європейської ради, наділення її реальними військовими можливостями, а також розробку графіку поетапної інтеграції ЗЄС в ЄС. Це включало створення європейської оборонної системи в межах Євросоюзу та зміцнення співпраці з НАТО [25].

На засіданні Постійної ради ЗЄС, що відбулося 22–23 листопада 1999 року в Люксембурзі, Європейському Союзу було надано доступ до операційних можливостей ЗЄС, таких як Генеральний секретаріат, Військовий штаб, Супутниковий центр у Торрехоні та Інститут ЗЄС з дослідження безпеки. На цьому ж засіданні було ухвалено рішення про об’єднання посад Високого представника ЄС з питань СЗБП та Генерального секретаря ЗЄС, на які було призначено Хав’єра Солану [32].

План дій «Час для оборони» (англ. «Time for Action»), ухвалений Асамблеєю Західноєвропейського Союзу (ЗЄС) у 1999 році, був важливим документом у контексті розвитку європейської безпекової і оборонної політики. Цей план дій став відповіддю на нові виклики у сфері безпеки,

зокрема на потребу у зміцненні оборонних можливостей Європи. Ось детальний опис плану дій та його значення:

Основними положеннями вище зазначеного Плану дій «Час для оборони» стали:

- Посилення оборонних можливостей Європи, а саме, наголос на необхідності значного посилення оборонних можливостей європейських країн. Він закликає до більш активного розвитку і модернізації збройних сил, щоб забезпечити їхню здатність реагувати на різні види загроз, включаючи військові конфлікти, кризові ситуації та інші безпекові виклики;

- Розробка загальноєвропейських стратегій і планів включно з координацією оборонних політик між країнами-членами, а також створення спільних операційних планів для ефективного реагування на загрози;

-Підвищення інвестицій в оборону, а саме, збільшення інвестицій у сектор оборони. План закликає держави-члени до підвищення фінансування оборонних програм та проектів, щоб забезпечити необхідні ресурси для розвитку сучасних військових можливостей;

- Розвиток європейської оборонної і промислової бази, що включає підтримку і стимулювання національних оборонних промисловостей. Це дозволить Європі зменшити залежність від зовнішніх постачальників і забезпечити національну автономію в сфері оборони.

- Покращення координації з НАТО із закликом до тіснішої співпраці між європейськими країнами і НАТО, щоб забезпечити узгодженість дій та уникнути дублювання зусиль у сфері оборони.

- Підтримка європейських оборонних ініціатив, які сприяють створенню спільних військових структур та можливостей. Це включає створення нових європейських оперативних командувань та розвиток спільних військових засобів;

- Зміцнення європейської безпекової співпраці через укладання нових угод і створення нових форматов співпраці між країнами-членами. Це

включає посилення обміну інформацією, спільні тренування і навчання, а також інші форми співпраці у сфері безпеки [33].

13 листопада 2000 року Рада ЗЄС ухвалила Марсельську декларацію, яка передбачала передачу основних повноважень і оперативного потенціалу ЗЄС Євросоюзу. Марсельська декларація фактично закріпила припинення діяльності ЗЄС як оперативної організації, але залишила його інститутом, що забезпечує виконання статей V Брюссельського договору, які передбачають взаємні гарантії країн-членів у разі агресії, а також річний звіт Ради ЗЄС Парламентській асамблеї.

13 листопада 2000 року Рада Західноєвропейського Союзу (ЗЄС) ухвалила важливий документ, відомий як Марсельська декларація. Ця декларація стала ключовим етапом у процесі передачі основних повноважень і оперативного потенціалу ЗЄС до Європейського Союзу. Марсельська декларація, прийнята на засіданні Рати ЗЄС у Марселі, відзначалася значними політичними і стратегічними наслідками для розвитку європейської безпекової та оборонної політики.

Марсельська декларація була результатом тривалого процесу реформування структури європейської оборонної політики, що почався на початку 1990-х років. У той час ЗЄС, який був міжнародною організацією, що об’єднувала європейські держави з метою розвитку спільної оборонної політики, поступово переходив до нового етапу інтеграції у рамках Європейського Союзу. Декларація визначила новий підхід до організації європейської безпеки та оборони, спрямований на посилення інтеграції і координації в рамках ЄС.

Основним аспектом Марсельської декларації було формалізування передачі основних повноважень ЗЄС Європейському Союзу. Це включало передачу контролю над військовими і цивільними операціями, а також відповідальність за планування і проведення операцій з урегулювання криз. Декларація передбачала, що ЄС стане основним органом, який

здійснюватиме всі основні функції, пов’язані з обороною та безпекою, які раніше виконувалися ЗЄС.

Марсельська декларація також містила зобов’язання країн-членів ЗЄС щодо посилення співпраці з ЄС у сфері безпеки і оборони. Це передбачало інтеграцію військових і цивільних можливостей ЗЄС у структури ЄС, що дозволило забезпечити більш ефективне управління і координацію в рамках спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС.

Однією з ключових цілей декларації було забезпечення безперервності і послідовності в реалізації європейської безпекової та оборонної політики. Це включало забезпечення плавного переходу від ЗЄС до ЄС у всіх аспектах, пов’язаних з обороною, а також гарантування, що нові структури та механізми будуть спроможні ефективно справлятися з викликами і загрозами, що стоять перед Європою.

Після ухвалення Марсельської декларації, Європейський Союз став відповідальним за всі аспекти європейської оборонної політики, включаючи планування, проведення і управління військовими і цивільними операціями. Ця зміна стала важливим кроком у процесі розвитку Спільної політики безпеки та оборони ЄС, що дозволило Євросоюзу стати більш інтегрованим і потужним актором у сфері міжнародної безпеки.

Марсельська декларація також забезпечила правову та організаційну основу для подальшого розвитку європейської безпекової та оборонної політики. Вона стала важливим документом, що заклала фундамент для створення нових механізмів і структур у рамках ЄС, спрямованих на підвищення оборонної спроможності і ефективності реагування на загрози.

Таким чином, ухвалення Марсельської декларації стало важливою віхою в процесі інтеграції європейської оборонної політики у структури Європейського Союзу, що забезпечило новий рівень координації і ефективності у сфері безпеки та оборони.

Наступним кроком розбудови СБОП ЄС стали рішення, прийняті під час Гельсінського саміту ЄС 10–11 грудня 1999 року. Держави-члени

зобов'язалися до 2003 року бути готовими розгортати сили швидкого реагування чисельністю до 60 тисяч осіб за 60 днів та підтримувати їх протягом одного року [22].

Рішення саміту передбачало створення кількох ключових інституцій, відповідальних за реалізацію політики у сфері безпеки та оборони. У 2001 році було створено:

1. Комітет з питань політики та безпеки (складається з національних представників на рівні послів). Він займається підготовкою рекомендацій щодо поточних питань СЄБОП і є головним органом для аналізу варіантів реагування ЄС на кризи.
2. Військовий комітет ЄС (складається з представників військових штабів країн-членів), який надає поради Комітету з питань політики та безпеки з усіх військових питань.
3. Військовий штаб ЄС, який складається з національних військових експертів і займається аналізом ситуації та стратегічним плануванням для виконання завдань у рамках СЄБОП.
4. Політико-військова група, що аналізує політичні та військові аспекти пропозицій, поданих до Ради.
5. Комітет із цивільних аспектів врегулювання криз, який надає поради щодо невійськових способів вирішення конфліктів.

Саміт у Санта-Марія-да-Фейра (19–20 червня 2000 року) прийняв рішення доповнити сили швидкого реагування ЄС невійськовими можливостями, зокрема, створити до 2003 року цивільну поліцію чисельністю до 5000 осіб [31].

Однією з головних рішень саміту в Санта-Марія-да-Фейра було рішення розширити можливості сил швидкого реагування ЄС, включаючи невійськові компоненти, що підкреслює новий підхід до вирішення кризових ситуацій. До цього моменту сили швидкого реагування ЄС, відомі як Європейські сили швидкого реагування (EU Rapid Reaction Forces), зосереджувалися переважно на військових аспектах кризового реагування.

Саміт у Санта-Марія-да-Фейра визначив необхідність включення невійськових елементів у ці сили для забезпечення більш комплексного і всебічного підходу до вирішення криз [31].

Серед основних рішень саміту було створення цивільної поліції чисельністю до 5000 осіб до 2003 року. Це нововведення стало важливим доповненням до вже існуючих військових сил швидкого реагування і підкреслило зростаючу потребу у невійськових інструментах для ефективного управління кризовими ситуаціями. Цивільна поліція повинна була бути готовою до розгортання в зонах конфлікту або після кризових ситуацій для забезпечення правопорядку, підтримки законності та надання допомоги місцевим органам влади [31].

Рішення про створення цивільної поліції також включало визначення ролі і завдань цієї нової складової сил швидкого реагування. Цивільна поліція повинна була бути здатна забезпечувати безпеку, здійснювати моніторинг, проводити розслідування і виконувати інші завдання, що стосуються підтримки правопорядку і стабільності в постконфліктних або кризових зонах.

Цей крок став частиною ширшої стратегії ЄС, спрямованої на підвищення здатності реагувати на різні типи криз, включаючи як військові, так і невійськові виклики. Розширення можливостей сил швидкого реагування через включення цивільних компонентів відображало зростаючу потребу в комплексному підході до управління кризами, що включає не лише військові засоби, але й цивільні та правові ресурси.

Таким чином, саміт у Санта-Марія-да-Фейра став важливим етапом у розвитку Спільної політики безпеки та оборони ЄС. Рішення про створення цивільної поліції до 2003 року стало значним кроком у формуванні більш ефективних і всебічних механізмів реагування на кризи, що підкреслює зобов’язання ЄС забезпечувати безпеку і стабільність не лише через військові, але й через цивільні засоби.

Продовженням процесу інтеграції стало прийняття на саміті в Лаакені (14–15 грудня 2001 року) Декларації про операційні можливості СЄБОП, яка зазначала, що Союз здатен проводити операції з урегулювання криз завдяки посиленню і вдосконаленню військових та цивільних компонентів СЄБОП.Цей саміт став значним етапом у розвитку європейської безпекової політики, оскільки Декларація визначила ключові напрямки і цілі для подальшого вдосконалення можливостей ЄС у сфері управління кризами [34].

Декларація, ухвалена на саміті в Лаакені, підкреслила важливість розширення і вдосконалення як військових, так і цивільних компонентів СЄБОП. Вона зазначила, що Європейський Союз здатен проводити ефективні операції з урегулювання криз завдяки посиленню своїх можливостей у цих двох основних сферах.

У документі було акцентовано на необхідності подальшого розвитку військових компонентів СЄБОП, які включають сили швидкого реагування і можливості для проведення різноманітних військових операцій. Декларація визнавала, що для ефективного управління кризами ЄС має бути оснащений не лише сучасними військовими силами, але й належними засобами для планування і проведення комплексних операцій.

Окрім військових компонентів, Декларація також підкреслила важливість вдосконалення цивільних можливостей. Це включало розвиток інструментів і ресурсів для проведення цивільних місій, таких як правоохоронні і адміністративні функції, підтримка правопорядку, гуманітарна допомога та відновлення постконфліктних територій. Цивільні компоненти мали бути інтегровані в загальний механізм управління кризами ЄС, щоб забезпечити комплексний підхід до вирішення ситуацій, що виникають.

Прийняття Декларації на саміті в Лаакені також відзначило посилення ролі ЄС на міжнародній арені як ключового актора в сфері безпеки і оборони. ЄС зобов’язався продовжити удосконалення своїх можливостей для

проведення операцій з урегулювання криз, що включають як військові, так і цивільні аспекти.

Декларація стала важливим кроком у процесі інтеграції і розвитку Спільної політики безпеки і оборони, підкреслюючи зобов'язання ЄС забезпечувати ефективне управління кризами через поєднання військових і цивільних засобів. Вона встановила чіткі цілі і напрямки для подальшого вдосконалення можливостей ЄС, що стало основою для подальшого розвитку і реалізації СБОП.

1.3 Співробітництво ЄС–НАТО у сфері безпекової і оборонної політики

На кінець 1990-х років, після завершення холодної війни, Європейський Союз почав посилювати власну політику безпеки та оборони. Незважаючи на це, ЄС і НАТО залишалися двома ключовими структурами для забезпечення стабільності в Європі. Однак, після подій на Балканах, зокрема під час кризи в Косово, стало зрозуміло, що співпраця між цими двома організаціями потребує більш чітких механізмів координації.

Перше суттєве зближення позицій ЄС і НАТО відбулося під час Берлінського саміту НАТО в 1996 році, де були прийняті рішення про надання Європейському Союзу доступу до засобів НАТО для проведення операцій з врегулювання криз.

У січні 2001 року ЄС офіційно встановив відносини з НАТО, а у грудні 2002 року було ухвалено Декларацію ЄС–НАТО про СЄБОП, яка передбачала тісну співпрацю у сфері кризового врегулювання в рамках пакету домовленостей «Берлін-плюс». Ці домовленості дали змогу ЄС взяти на себе відповідальність за миротворчу місію в колишній Югославській Республіці Македонія, відомою як Операція «Конкордія» [1].

Домовленості «Берлін-плюс» (Berlin Plus) є одним із найважливіших аспектів співпраці між Європейським Союзом (ЄС) та Організацією

Північноатлантичного договору (НАТО) у сфері безпеки та оборони. Ці угоди були розроблені для того, щоб забезпечити ефективне використання ресурсів НАТО в операціях, які здійснює ЄС, і закріпили основу для тіснішої співпраці між двома організаціями [1].

Домовленості «Берлін-плюс» були остаточно ухвалені 17 березня 2003 року, після декількох років переговорів. Їх головна мета – забезпечити Європейський Союз можливістю використовувати ресурси НАТО для проведення власних військових операцій, особливо в тих випадках, коли НАТО не бере безпосередньої участі в операції. Ці угоди включають такі ключові положення:

1. Доступ до військових активів і ресурсів НАТО: ЄС отримав право використовувати військові активи НАТО для своїх операцій. Це включає як матеріально-технічну базу, так і стратегічні можливості, такі як засоби зв’язку та розвідки.

2. Планування операцій: ЄС може використовувати планувальні можливості НАТО для своїх місій, що дозволяє ЄС проводити операції з використанням штабів і командних структур НАТО. Це особливо важливо для забезпечення узгодженості дій між ЄС та НАТО.

3. Командування операціями: ЄС може використовувати командну структуру НАТО для проведення своїх військових операцій. Зокрема, в рамках домовленостей передбачається, що командування операціями може здійснюватися через штаб Верховного головнокомандувача Об’єднаних збройних сил НАТО в Європі (SACEUR).

4. Механізми консультацій та ухвалення рішень: Домовленості передбачають створення механізмів регулярних консультацій між ЄС та НАТО на різних рівнях. Це сприяє ефективному обміну інформацією та координації дій під час планування і проведення операцій.

5. Безпека та обмін інформацією: Угоди включають положення щодо забезпечення безпеки інформації, яка обмінюється між ЄС та НАТО, що є важливим для координації розвідувальних даних та інших конфіденційних матеріалів [1].

Першим випадком застосування домовленостей «Берлін-плюс» стала операція ЄС під назвою «Конкордія» в Македонії у 2003 році. Це була місія з підтримання миру, в рамках якої ЄС використовував ресурси НАТО для забезпечення стабільності в країні після етнічного конфлікту. Інший приклад – операція «Алтея» у Боснії та Герцеговині, розпочата у 2004 році, яка також проводилася за підтримки НАТО [56].

Домовленості «Берлін-плюс» продемонстрували важливість співпраці між ЄС та НАТО у сфері безпеки, особливо у випадках, коли дві організації мають спільні інтереси, але різні підходи або ресурси для їх реалізації.

Хоча домовленості «Берлін-плюс» стали значним кроком уперед у співпраці між ЄС та НАТО, вони також піддалися критиці. Основна проблема полягає у складнощах узгодження інтересів усіх держав-членів обох організацій. Зокрема, напружені відносини між Туреччиною (членом НАТО) і Кіпром (членом ЄС) часто ускладнюють повноцінну реалізацію цих угод.

Крім того, деякі держави-члени ЄС наполягали на подальшому розвитку автономних військових можливостей ЄС, що може призвести до дублювання зусиль НАТО. Це викликало дискусії про те, як досягти балансу між європейською автономією в обороні та ефективним використанням ресурсів НАТО.

Незважаючи на виклики, домовленості «Берлін-плюс» залишаються важливим механізмом співпраці між ЄС та НАТО. Вони показали, що обидві організації можуть ефективно взаємодіяти, особливо у вирішенні кризових ситуацій в Європі. Подальший розвиток співпраці між ЄС та НАТО залежатиме від здатності вирішувати наявні політичні проблеми та забезпечувати взаємну підтримку в сфері безпеки.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ТА ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ (СБОП) У 2000-Х РОКАХ

2.1 Європейська стратегія безпеки

Після терористичних атак 11 вересня 2001 року та зростання загроз, пов'язаних із розповсюдженням зброї масового знищення, у ЄС виникла необхідність перегляду підходів до безпеки. На додаток до тероризму, загострилися проблеми регіональних конфліктів, слабких держав та організованої злочинності, що викликали значну стурбованість серед країн ЄС. Європейські лідери розуміли, що попередні підходи не є достатньо ефективними, і потрібен новий, інтегрований підхід до вирішення безпекових викликів.

Процес формування Європейської стратегії безпеки розпочався на початку 2003 року під керівництвом Верховного представника ЄС із зовнішньої політики і безпеки Хав'єра Солани. Він був однією з ключових фігур, які вплинули на її формування. Солана, усвідомлюючи важливість спільної відповіді на безпекові виклики, виступив ініціатором підготовки єдиного стратегічного документа. До процесу розробки стратегії активно долучалися країни-члени ЄС, а також різні експерти у сфері міжнародної безпеки, що працювали над аналізом загроз і пропонували шляхи їх подолання [8].

Стратегія була розроблена у кілька етапів. Початковий документ був представлений на саміті Європейської Ради у червні 2003 року в Салоніках. У цій першій версії було відображено головні принципи, на яких має ґрунтуватися нова безпекова політика ЄС, а також визначено головні загрози, що стоять перед Європейським Союзом. Після обговорення та консультацій між країнами-членами, стратегія була доопрацьована та підготовлена до остаточного ухвалення [8].

Вирішальним моментом стало ухвалення Європейської стратегії безпеки на саміті Європейської Ради 12 грудня 2003 року у Брюсселі. Саме

на цьому саміті лідери ЄС офіційно схвалили документ, який отримав назву «Безпечна Європа в кращому світі» («A Secure Europe in a Better World»). Документ включав як аналіз загроз, так і рекомендації щодо дій ЄС у сфері зовнішньої політики та безпеки. У стратегії визначалися п’ять основних загроз: тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, регіональні конфлікти, слабкі держави та організована злочинність.

Європейська стратегія безпеки 2003 року чітко структурує виклики і загрози, а також шляхи вирішення безпекових проблем, визначених Європейським Союзом. Відповідно до п. 2 стратегії («Глобальні виклики і ключові загрози»), основні загрози для ЄС включають тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, регіональні конфлікти, слабкі держави та організовану злочинність. Тероризм згадується як загроза, що безпосередньо підриває європейську безпеку. Як зазначено у стратегії, боротьба з тероризмом є пріоритетом, особливо після подій 11 вересня 2001 року.

Документ також вказує, що розповсюдження зброї масового ураження, зокрема ядерної, хімічної та біологічної, представляє одну з найбільш серйозних загроз для безпеки Європи (п. 3.1). Стратегія закликає до міжнародної співпраці для запобігання такій загрозі, вказуючи на важливість режиму нерозповсюдження зброї та ядерних програм. Наприклад, резолюція ООН №1540, ухвалена за підтримки ЄС, спрямована на запобігання потраплянню зброї масового ураження до рук терористів.

У п. 3.2 підкреслено важливість врегулювання регіональних конфліктів, що можуть впливати на стабільність сусідніх з ЄС регіонів. Цей пункт був реалізований через активну участь ЄС у миротворчих місіях у Боснії та Герцеговині, а також на Балканах у 2004 році.

Слабкі держави (п. 3.3) також є викликом для Європи, оскільки їхня нестабільність призводить до виникнення терористичних осередків і зростання потоків нелегальної міграції. Відповідно до цього пункту, ЄС

проводив місії в таких державах, як Афганістан та Лівія, з метою стабілізації ситуації та зміцнення державних інституцій.

П. 3.4 стратегії вказує на загрозу, що походить від організованої злочинності, зокрема нелегального обігу наркотиків, торгівлі людьми та контрабанди зброї. ЄС активно залучається до боротьби з цими явищами шляхом посилення правопорядку і співпраці з Інтерполом та Європолом.

У п. 4 документа («Європа у кращому світі») підкреслюється важливість багатостороннього підходу у зовнішній політиці та співпраці з міжнародними організаціями, такими як ООН і НАТО. Це було наочно продемонстровано участю ЄС у миротворчих операціях ООН у Африці та Близькому Сході.

Стратегія також передбачає необхідність зміцнення оборонних спроможностей ЄС. П. 5 («Політичні наслідки для Європи») наголошує на розвитку Бойових груп, що готові до швидкого реагування. Це положення було втілено в життя у 2007 році, коли такі групи були офіційно готові до розгортання у кризових регіонах [21].

Таким чином, Європейська стратегія безпеки 2003 року, заснована на конкретних пунктах і положеннях, стала ключовим документом, який визначає основні напрями діяльності ЄС у сфері міжнародної безпеки та співробітництва, забезпечуючи адекватну реакцію на сучасні загрози та виклики.

2.2 Лісабонський договір та інституціалізація СБОП

Період 2000-х років став важливим етапом у розвитку Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП) Європейського Союзу. Лісабонський договір, підписаний 13 грудня 2007 року та який набув чинності 1 грудня 2009 року, став важливою віхою у процесі інституціалізації Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП) Європейського Союзу. Він закріпив положення про посилення ролі ЄС у сфері безпеки та оборони, зміцнивши його правові та інституційні засади.

Важливою складовою цього договору стала саме реформа інституційної структури ЄС у сфері зовнішньої політики та безпеки, що дозволило ЄС краще координувати свої зусилля в цій галузі та відповідати на нові виклики.

Лісабонський договір не лише закріпив існуючі механізми, але й суттєво розширив і вдосконалив їх, що суттєво вплинуло на функціонування СБОП. Цей договір став, насамперед, важливим етапом у закріпленні правової основи для СБОП. Він надав новий юридичний статус для цієї політики, включивши її в основні договори ЄС. Пункт 42 Договору про Європейський Союз (ДЄС) уточнює, що СБОП є частиною спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, і визначає загальні принципи та цілі, яким повинна відповідати ця політика. Лісабонський договір також включив положення, що дозволяють ЄС брати участь у спільних оборонних зусиллях, якщо це буде необхідно [44].

Договір створив нові механізми для посилення військової і цивільної складової СБОП. Зокрема, стаття 42(7) ДЄС визначає зобов'язання держав-членів допомагати один одному у випадку збройного нападу. Це положення, відоме як «клаузула взаємодопомоги», підвищує рівень солідарності серед країн-членів і посилює колективну безпеку [44].

Лісабонський договір також сприяв створенню нових інституційних структур, що підтримують СБОП. Зокрема, він закріпив роль Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки, яким став Жозе Мануел Баррозу. Верховний представник, який одночасно є віце-президентом Європейської Комісії, відповідає за координацію і реалізацію зовнішньої політики та політики безпеки, включаючи СБОП.

Лісабонський договір також розширив можливості для співпраці між державами-членами в рамках СБОП. Стаття 42(2) ДЄС встановлює принцип постійної структурованої співпраці, яка дозволяє групам країн-членів, які бажають і здатні брати участь у військових операціях, укладати угоди про спільні дії. Це сприяє більш гнучкому і швидкому реагуванню на кризові ситуації [44].

Також було вдосконалено процес стратегічного планування для СБОП, що дозволяє більш ефективно управляти ресурсами і забезпечувати їхнє використання. Введення нових механізмів планування, включаючи механізм європейської оборонної агенції, дозволяє краще організовувати спільні військові проекти і забезпечувати синергію між країнами-членами.

Окрім зміцнення внутрішніх механізмів, Лісабонський договір підвищив міжнародний профіль ЄС у сфері безпеки і оборони. Він визначив, що ЄС повинен активно брати участь у глобальних зусиллях з підтримання миру та стабільності, що значно розширює роль Союзу на міжнародній арені.

Після ухвалення Лісабонського договору у 2009 році ЄС посилив свій вплив у сфері зовнішньої політики та безпеки, запровадивши нові інституційні механізми для забезпечення стабільності та захисту своїх інтересів на міжнародній арені.

Однією з важливих інституцій стала Європейська служба зовнішніх дій (EEAS) створена Лісабонським договором як дипломатична служба Європейського Союзу. EEAS стала центральною інституцією, відповідальною за координацію зовнішньої політики ЄС, включаючи питання безпеки та оборони. Основна мета EEAS полягає у забезпеченні узгодженості зовнішніх дій ЄС, а також у зміцненні його позицій як глобального актора на міжнародній арені.

Згідно зі статтею 27(3) Лісабонського договору, EEAS «спрямовує та здійснює діяльність у сфері зовнішніх відносин Союзу та забезпечує послідовність у реалізації зовнішньої політики» [44]. Це означає, що EEAS не лише координує дипломатичну діяльність країн-членів, але й забезпечує взаємодію з іншими міжнародними організаціями, такими як НАТО та ООН.

Однією з ключових функцій EEAS є підтримка Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, який водночас є заступником голови Європейської комісії. Верховний представник очолює Раду ЄС у форматі міністрів закордонних справ і відіграє вирішальну роль у визначенні стратегічних напрямів зовнішньої та безпекової політики ЄС.

EEAS також відповідає за підготовку рішень та рекомендацій для Ради ЄС, що стосуються зовнішньої політики, зокрема у сфері безпеки.

EEAS реалізує спільну безпекову політику через місії та операції з управління кризами, відомі як Спільна політика безпеки та оборони (СПБО). На сьогоднішній день ЄС проводить кілька таких місій по всьому світу, включаючи місії з підтримки миру, стабілізації після конфліктів і боротьби з піратством. Як зазначено на офіційному сайті EEAS: «Наші місії та операції спрямовані на забезпечення миру, стабільності та безпеки в кризових регіонах, де ЄС має стратегічні інтереси» [2].

Подальшої інституціоналізації набула Рада ЄС у форматі міністрів обороняк ключова інституція у формуванні та реалізації оборонної політики ЄС. Ця рада збирається для обговорення питань, пов’язаних із обороною та безпекою, а також для ухвалення рішень щодо спільних оборонних операцій, розвитку військових можливостей та зміцнення співпраці між країнами-членами у сфері оборони.

Згідно зі статтею 42(4) Лісабонського договору, Рада ЄС має право ухвалювати рішення про проведення військових операцій у рамках СПБО [44]. Ця стаття закріплює можливість ЄС проводити миротворчі та кризові операції за межами своїх кордонів для забезпечення міжнародної безпеки.

2.3 Військові операції та цивільні місії ЄС в рамках СБОП

Спільна політика безпеки та оборони (СБОП) Європейського Союзу (ЄС) передбачає участь країн-членів у різноманітних миротворчих місіях та операціях, які спрямовані на забезпечення стабільності і безпеки як у Європі, так і за її межами. Після ухвалення Лісабонського договору та створення Європейської служби зовнішніх дій (EEAS), ЄС значно активізував свою діяльність у цій сфері, використовуючи свої дипломатичні та військові ресурси для вирішення конфліктів і підтримки миру.

Основною метою місій і операцій ЄС у рамках СБОП є забезпечення безпеки, підтримка миру, врегулювання кризових ситуацій, а також допомога в післяконфліктному відновленні країн. Такі місії проводяться на основі мандату, ухваленого Радою ЄС, і є важливим інструментом реалізації спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.

Відповідно до статті 42 Лісабонського договору, ЄС може проводити операції з підтримання миру, врегулювання криз та гуманітарні місії [44]. Ці операції можуть включати цивільні та військові компоненти, залежно від характеру кризи та потреб у регіоні. Основними завданнями таких місій є запобігання конфліктам, стабілізація ситуації в регіонах, що постраждали від конфліктів, та забезпечення дотримання прав людини.

У проведенні миротворчих місій та операцій в рамках СБОП ключову роль відіграють різні інституції ЄС. Європейська служба зовнішніх дій (EEAS) здійснює координацію та планування таких місій. Вона також відповідає за забезпечення узгодженості зовнішніх дій ЄС і за моніторинг виконання мандатів місій.

Верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки координує діяльність у сфері безпеки та оборони, включаючи управління кризами та участь у міжнародних місіях. Як зазначено у рішенні Ради ЄС, Верховний представник здійснює нагляд за операціями та забезпечує їх відповідність стратегії ЄС [5].

Комітет з питань політики і безпеки (PSC) відіграє вирішальну роль у наданні рекомендацій щодо проведення операцій та моніторингу їх виконання. PSC відповідає за політичний контроль та стратегічне управління операціями ЄС.

Цивільні місії ЄС є важливою частиною СБОП і охоплюють широкий спектр завдань, включаючи реформування правоохоронних органів, зміцнення верховенства права, управління кордонами та підтримку демократичних інститутів у країнах-партнерах. Однією з найвідоміших цивільних місій є EULEX Kosovo, яка була започаткована у 2008 році з

метою підтримки стабільності в Косово після конфлікту. Місія мала завдання допомогти Косово в реформуванні правової системи та забезпеченні ефективного функціонування правоохоронних органів. Згідно з мандатом, «EULEX спрямована на надання допомоги та підтримки косовським інституціям у сфері верховенства права» [2].

Ще однією значущою цивільною місією є EUMM Georgia, запущена у 2008 році після війни між Росією та Грузією. Ця місія спрямована на моніторинг ситуації на місцях, сприяння стабільності та запобігання відновленню бойових дій. Місія відіграє важливу роль у забезпеченні спокою в регіоні та підтримці дипломатичних зусиль з врегулювання конфлікту.

Військові операції є ще одним ключовим компонентом СБОП. Вони охоплюють широке коло завдань, від стабілізаційних операцій до боротьби з піратством та надання гуманітарної допомоги.

Операція «Конкордія» (EUFOR Concordia) була першим великомасштабним військовим завданням Європейського Союзу з управління кризами. Запущена 31 березня 2003 року, вона мала на меті забезпечення стабільності в Колишній Югославській Республіці Македонія (КЮРМ) після конфлікту, що спалахнув у 2001 році.

Операція «Конкордія»проводилася у контексті забезпечення Охридської рамкової угоди, підписаної 13 серпня 2001 року між урядом Колишньої Югославської Республіки Македонія(КЮРМ) і албанськими політичними силами під міжнародним тиском. Угода призначалася для припинення етнічного конфлікту та стабілізації країни. НАТО вже розпочало свою місію в КЮРМ під назвою «Союзницька згуртованість» (Operation Allied Harmony) 12 грудня 2002 року, і «Конкордія» була націлена на заміну і продовження цієї місії.

Основною метою «Конкордії» було моніторинг і підтримка виконання Охридської угоди. Місія була спрямована на забезпечення стабільності та безпеки в регіоні, а також на підтримання процесів відновлення і примирення в КЮРМ. Операція включала патрулювання і контроль за ситуацією, що

допомагало попереджати можливі ескалації конфлікту та забезпечувати дотримання угоди.

Рішення про проведення операції «Конкордія» було ухвалене в рамках спільних зусиль ЄС і НАТО. Рішення стало частиною більш широкого контексту, що включав попередні військові місії НАТО в регіоні, зокрема «Союзницька згуртованість» (Operation Allied Harmony), яка розпочалась 12 грудня 2002 року. Важливим моментом стало те, що «Конкордія» стала першим прикладом реалізації концепції «Берлін плюс», яка дозволила ЄС використовувати ресурси та інфраструктуру НАТО.

Основою для підготовки операції стала концепція «Берлін плюс», ухвалена на Саміті НАТО в Берліні у 1996 році. Вона забезпечила можливість ЄС для доступу до планів та ресурсів НАТО. Це включало можливість використовувати інфраструктуру НАТО, а також отримання військових ресурсів і експертної підтримки. Це було критично важливо для успішного проведення операції «Конкордія».

Підготовка до операції включала розробку детальних оперативних планів. Планування здійснювалося в тісній координації між ЄС та НАТО. Після того, як було ухвалено рішення про заміну місії НАТО «Союзницька згуртованість», ЄС розробив план, який включав організацію і управління операцією, визначення цілей та завдань, а також створення структур для командування.

Для управління операцією «Конкордія» ЄС сформував командний штаб, який очолив заступник Верховного головнокомандувача об’єднаних збройних сил НАТО в Європі. Це дозволило забезпечити належний рівень командування та інтеграції з ресурсами НАТО. Крім того, було сформовано контингент, що включав 300 військовослужбовців ЄС та 100 представників НАТО, що були залучені до забезпечення ефективності місії.

Важливим аспектом підготовки була логістика. Операція «Конкордія» вимагала забезпечення всього необхідного обладнання та матеріально-технічного забезпечення для успішного виконання завдань. Це включало

транспорт, засоби зв'язку та інші критичні елементи, необхідні для проведення військових операцій.

Підготовка також включала роботу з місцевими урядовими структурами та іншими міжнародними актором, такими як ООН та міжнародні гуманітарні організації. Це було важливо для забезпечення інтеграції операції з іншими зусиллями в регіоні та для забезпечення ефективної співпраці в рамках місії.

15 грудня 2003 року, після успішного виконання завдань, операція «Конкордія» була завершена. ЄС прийняв рішення замінити військову місію на поліцейську місію під назвою EUPOL Proxima. На місце військових контингентів прийшли 200 поліцейських, які продовжили забезпечувати стабільність в регіоні та підтримувати відновлення правопорядку.

Однією з перших військових операцій ЄС поза межами Європи стала операція «Артеміс» у Демократичній Республіці Конго у 2003 році. Метою цієї операції було забезпечення безпеки та захисту цивільного населення під час кризи в регіоні Ітурі. «Операція 'Артеміс' була спрямована на стабілізацію регіону та запобігання подальшому поширенню насильства» [3].

Ще одним прикладом військової операції ЄС є операція «Аталанта», яка проводиться біля узбережжя Сомалі з 2008 року. Ця операція спрямована на боротьбу з піратством у регіоні та забезпечення безпеки судноплавства. «Операція 'Аталанта' є частиною комплексних зусиль ЄС з забезпечення безпеки та стабільності у регіоні Західного Індійського океану» [4]. У рамках цієї операції ЄС не лише захищає морські шляхи, але й співпрацює з місцевими органами влади для зміцнення безпеки на місцях.

З 2003 року Європейський Союз (ЄС) активно бере участь у військових та цивільних місіях і операціях по всьому світу в рамках Спільної політики безпеки та оборони (СПБО). За цей час було проведено понад 37 операцій. Станом на 2023 рік, ЄС підтримує 23 поточні місії, з яких 15 є цивільними, а 8 – військовими. У цих операціях залучено близько 4000 осіб, відряджених державами-членами ЄС. Їх розміщено в різних регіонах, включаючи Африку,

Західні Балкани, Східну Європу та Близький Схід. Ці операції включають як військові підрозділи, так і цивільних експертів, спрямованих на підтримку безпеки та стабільності в регіонах конфліктів.

На даний момент Європейський Союз реалізує вісім військових місій та операцій, як на суші, так і на морі. Основні цілі цих місій включають реформування та навчання національних армій, сприяння створенню безпечного середовища, боротьбу з піратством і незаконною торгівлею людьми. Зокрема, чотири з цих місій є військовими навчальними операціями, що надають консультації та тренують місцеві сили безпеки в таких країнах, як Малі, Сомалі, Центральноафриканська Республіка та Мозамбік.

Однією з найтриваліших військових операцій ЄС є операція ALTHEA в Боснії та Герцеговині, яка була започаткована 2 грудня 2004 року. Вона стала продовженням миротворчої місії НАТО після закінчення війни в Боснії. Місія, у рамках якої ЄС розгорнув сили чисельністю 1600 військовослужбовців, спрямована на підтримку колективної підготовки збройних сил Боснії та Герцеговини, їхню інтеграцію до стандартів НАТО, а також забезпечення виконання Дейтонської угоди.

Європейський Союз також активно діє в морських операціях. 8 грудня 2008 року була започаткована морська операція ATLANTA, яка націлена на боротьбу з піратством біля Африканського Рогу. Основною метою цієї операції є захист суден Всесвітньої продовольчої програми (ВПП) та інших вразливих морських об’єктів, а також моніторинг рибальської діяльності в регіоні. У 2022 році мандат операції ATLANTA було продовжено до грудня 2024 року з новими завданнями, включаючи боротьбу з торгівлею наркотиками, забезпечення дотримання ембарго на постачання зброї до Сомалі та моніторинг незаконного рибальства.

Серед військових навчальних місій варто відзначити Тренувальну місію в Сомалі (EUTM Somalia), яка була започаткована 7 квітня 2010 року. Основним завданням місії є зміцнення оборонних інституцій Сомалі через навчання, консультування та наставництво. Місія спрямована на надання

стратегічних консультацій органам влади в Могадішо та на підтримку Національних збройних сил Сомалі. Зокрема, вона не має виконавчого мандату та не бере участі в бойових діях.

Ще однією важливою тренувальною місією є EUTM Mali, яка розпочала свою діяльність 18 лютого 2013 року. Місія підтримує збройні сили Малі у відновленні військових можливостей, включаючи тренування, надання консультацій та військову допомогу. Мандат місії був розширений, щоб включити підтримку всіх п’яти країн Сахелю в їх оборонних зусиллях, зосереджуючись на протидії терористичним загрозам і забезпеченні територіальної цілісності.

Таким чином, Європейський Союз демонструє свою готовність брати на себе відповідальність за підтримання міжнародної безпеки та стабільності, беручи активну участь у військових та цивільних місіях по всьому світу. Ці місії відіграють ключову роль у реформуванні національних інституцій безпеки, боротьбі з міжнародними загрозами та підтримці стабільності в регіонах з конфліктами.

16 липня 2016 року, у відповідь на запит уряду Центральноафриканської Республіки (ЦАР), Європейський Союз (ЄС) започаткував Тренувальну місію в Центральноафриканській Республіці (EUTM RCA). Основна мета цієї місії полягає в підтримці реформи оборонного сектору, що є частиною більш широкої реформи сектору безпеки (SSR). Місія діє у тісній координації з іншими міжнародними та регіональними структурами, зокрема з Представництвом ЄС у ЦАР, Багатовимірною інтегрованою стабілізаційною місією ООН у ЦАР (MINUSCA), а також Консультативною місією Європейського Союзу (EUAM). Основними напрямками діяльності місії є надання стратегічних консультацій, оперативне навчання та освітні заходи. Як і в інших подібних місіях, EUTM RCA не має виконавчого мандату і не бере участі у бойових діях. Після першого продовження мандату на 2018-2020 роки, Рада ЄС

ухвалила рішення про чергове продовження місії до 19 вересня 2022 року, що підкреслює її важливість для стабільності в регіоні.

17 лютого 2020 року ЄС розпочав Військово-морську місію у Середземному морі під назвою IRINI. Головною метою цієї операції є забезпечення виконання ембарго ООН на постачання зброї до Лівії, тим самим сприяючи мирному процесу в країні. Крім цього, місія EUNAVFOR MED IRINI виконує кілька інших важливих завдань, зокрема моніторинг і збір інформації про незаконний експорт нафти з Лівії, боротьбу з контрабандою та торгівлею людьми, а також підтримку розвитку спроможностей лівійської берегової охорони та військово-морських сил. В операції беруть участь військово-морські сили 23 країн-членів ЄС, що підкреслює її міжнародне значення та координацію між державами-членами ЄС.

15 жовтня 2021 року у відповідь на кризу в Кабо-Дельгадо уряд Мозамбіку запросив ЄС розпочати Тренувальну місію в Мозамбіку (EUTM Mozambique). Місія спрямована на зміцнення здатності збройних сил Мозамбіку реагувати на кризу, дотримуючись норм прав людини та міжнародного гуманітарного права. Її стратегічною метою є створення підрозділів, які в подальшому стануть частиною майбутніх Сил швидкого реагування (QRF), що дозволить забезпечити стійку відповідь на безпекові виклики. Як і інші навчальні місії ЄС, EUTM Mozambique не має виконавчого мандату і не бере участі в бойових діях.

15 листопада 2022 року у відповідь на агресію російської Федерації проти України, Європейський Союз започаткував Військову місію на підтримку України (EUMAM Ukraine). Ця місія спрямована на підвищення військового потенціалу Збройних Сил України, допомагаючи їм протистояти агресії та забезпечувати довгострокову стійкість. Основною метою місії є задоволення як нагальних, так і довгострокових потреб України у підготовці, що сприятиме ефективній обороні її територіальної цілісності та здатності протидіяти російській агресії.

20 лютого 2023 року ЄС започаткував Місію військового партнерства у Нігері (EUMPM Niger). Основною метою цієї місії є зміцнення військового потенціалу збройних сил Нігеру для боротьби з терористичними збройними групами. Підтримка надається відповідно до норм міжнародного гуманітарного права та прав людини. Місія є частиною Інтегрованого підходу ЄС до Нігеру, який включає розбудову потенціалу, підтримку мирного процесу, запобігання конфліктам і сприяння діалогу та співробітництву в галузі розвитку.

Крім військових операцій, Європейський Союз також реалізує цивільні місії, що є важливим елементом комплексної відповіді на сучасні виклики безпеці. Ці місії, яких наразі налічується 15, надають суттєву підтримку у сфері управління кордонами, запобігання конфліктам, боротьби з організованою злочинністю та реформування секторів національної безпеки.

Зокрема, у 2006 році була створена Консультативна поліцейська місія ЄС для Палестинських територій (EUPOL COPPS). Місія допомагає палестинській владі розбудовувати інституції сектору безпеки та правосуддя відповідно до міжнародних стандартів. Метою місії є зміцнення безпеки палестинського народу та підтримка державного будівництва Палестини в рамках зусиль ЄС щодо досягнення мирного рішення на основі створення двох держав.

З 2007 року діє Місія Європейського Союзу з інтегрованої допомоги в управлінні кордонами в Палестині (EUBAM Rafah), яка допомагає палестинським органам влади забезпечувати ефективне управління кордонами.

15 вересня 2008 року була створена Моніторингова місія ЄС у Грузії (EUMM Georgia). Місія спостерігає за виконанням Угоди від 12 серпня 2008 року, підписаної Грузією та Росією. Основна діяльність місії полягає в патрулюванні та моніторингу ситуації на місці, особливо в районах, прилеглих до адміністративних кордонів з Південною Осетією та Абхазією.

Таким чином, Європейський Союз відіграє активну роль у міжнародній безпеці, надаючи підтримку як військовими, так і цивільними місіями в різних регіонах світу.

Поліцейська місія Європейського Союзу в Боснії та Герцеговині (EUPM), започаткована 1 січня 2003 року, стала першою місією ЄС у рамках Спільної політики безпеки та оборони (СПБО). Її створення відбулося після завершення мандату Спеціальних міжнародних поліцейських сил ООН, які діяли в складі Місії ООН у Боснії та Герцеговині до кінця 2002 року. Головним завданням EUPM було сприяння розвитку стабільної, професійної та багатоетнічної поліції в країні. Місія забезпечувала підтримку місцевих поліцейських підрозділів у боротьбі з організованою злочинністю, а також сприяла реформуванню поліції.

Другий етап місії, EUPM II, тривав з 1 січня 2006 року до 31 грудня 2007 року. У цей період основна увага була зосереджена на моніторингу, консультуванні та інспектуванні поліції за трьома ключовими напрямами: реформа поліцейських структур, посилення підзвітності та боротьба з організованою злочинністю. Після завершення цього етапу мандат місії був продовжений на два роки (2008–2009), протягом яких діяльність була спрямована на покращення співпраці між поліцією та прокуратурою. Завершення місії відбулося 30 червня 2012 року.

Місія EUPOL FYROM Proxima була розпочата 15 грудня 2003 року для заміни операції Concordia в Республіці Македонія. Її метою було сприяти розбудові поліцейських сил країни шляхом надання консультацій та моніторингу. В операції брали участь 200 поліцейських із країн Європейського Союзу та США. Місія завершилася 15 грудня 2005 року.

У період з 1 липня 2005 року до 31 грудня 2013 року діяла Інтегрована місія Європейського Союзу з питань верховенства права в Іраку (EUJUST LEX Iraq). Її основне завдання полягало в підвищенні ефективності судової системи Іраку шляхом навчання суддів, працівників пенітенціарних установ

та інших представників сектору правосуддя. Місія забезпечила навчання понад 5000 іракських чиновників.

Місія EUPOL Kinshasa в Демократичній Республіці Конго (ДРК), розпочата у квітні 2005 року, сприяла створенню об'єднаного поліцейського підрозділу. Місія займалася моніторингом, наставництвом та консультуванням новостворених поліцейських сил. У 2007 році її замінила Місія EUPOL RD Congo, яка була спрямована на реформування національної поліції, підвищення її ефективності та взаємодії з системою кримінального правосуддя. Її мандат завершився 30 вересня 2014 року.

Крім того, Місія EUSEC RD Congo, яка розпочалася у червні 2005 року, мала на меті підтримку уряду ДРК у реформуванні армії та сектору військової безпеки. Місія, що складалася з 50 військових і цивільних фахівців, завершилася у вересні 2012 року.

Європейський Союз також розгорнув Моніторингову місію в Ачеху (АММ) у вересні 2005 року, після підписання мирної угоди між урядом Індонезії та Рухом за вільний Ачех. Місія допомагала в реалізації угоди, включаючи роззброєння збройних формувань та моніторинг прав людини. Її діяльність тривала до травня 2012 року.

У 2007 році ЄС розпочав Поліцейську місію в Афганістані (EUPOL Afghanistan), спрямовану на реформування національної поліції та розвиток цивільних поліцейських структур. Місія проводила навчання та наставництво до 2014 року, після чого перейшла на стратегічне консультування уряду. Її діяльність завершилася наприкінці 2016 року.

З лютого 2013 року до січня 2014 року ЄС реалізовував Місію авіаційної безпеки в Південному Судані (EUAVSEC South Sudan), яка була зосереджена на забезпеченні безпеки міжнародного аеропорту Джуби. Місія надавала навчання та консультувала з питань авіаційної безпеки.

2.4Сучасний стан і виклики безпекової та оборонної політики ЄС

Безпекова та оборонна політика ЄС за останні десятиліття набула нових форм та значення, зокрема через зміни у глобальній геополітиці, зростання нестабільності в регіонах, що межують з ЄС, а також через виклики, пов'язані з тероризмом, кіберзагрозами та гібридними війнами. В цьому контексті Європейський Союз продовжує розвивати свою Спільну безпекову та оборонну політику (СБОП), яка є складовою загальної Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗППБ).

У 2016 році було ухвалено Глобальну стратегію ЄС, яка чітко визначила необхідність досягнення стратегічної автономії Євросоюзу в безпекових питаннях. Документ наголошує на важливості того, щоб ЄС мав можливість захищати свої інтереси та безпеку незалежно від зовнішніх союзників, таких як НАТО, хоча і в рамках тісної співпраці з ним.

Глобальна стратегія Європейського Союзу (European Union Global Strategy, EUGS), офіційно представлена в червні 2016 року, є одним із ключових документів, що визначають довгострокові цілі та пріоритети ЄС у сфері зовнішньої політики та безпеки. Цей документ окреслює, як ЄС планує реагувати на глобальні виклики та загрози, зміцнюючи свою стратегічну автономію, сприяючи миру, стабільності та процвітанню у світі. Документ є результатом переосмислення ролі ЄС на міжнародній арені в умовах зростаючих геополітичних і економічних викликів, таких як міграційні кризи, тероризм, гібридні війни та зростання конкуренції між великими державами.

Одним із головних аспектів Глобальної стратегії є концепція стратегічної автономії Європейського Союзу. У розділі 4 стратегії зазначається, що ЄС повинен бути здатний діяти самостійно, коли це необхідно, особливо у випадках, коли не можна покладатися на міжнародних партнерів, таких як НАТО або США. Стратегічна автономія передбачає розвиток власних оборонних та безпекових інструментів, здатних захищати інтереси ЄС як у безпосередній близькості від його кордонів, так і на глобальній арені.

Також Глобальна стратегія підкреслює важливість мультибічного підходу до вирішення міжнародних проблем. У розділі 2 зазначено, що ЄС має прагнути до зміцнення міжнародних інститутів, таких як ООН, Світова організація торгівлі (СОТ) та Міжнародний кримінальний суд, щоб забезпечити більш стабільний та мирний світовий порядок. Європейський Союз виступає за укріплення міжнародного права та стандартів, особливо у таких сферах, як захист прав людини та верховенство права.

Документ наголошує на необхідності посилення уваги до стабільності у сусідніх країнах, зокрема на східних і південних кордонах ЄС. Відповідно до пункту 3.1 стратегії, стабільність у країнах-сусідах має безпосередній вплив на безпеку самого ЄС. Одним з прикладів практичного застосування цього принципу є програми фінансової та політичної підтримки, надані ЄС Україні після 2014 року, в контексті російської агресії та окупації Криму. Ці заходи включали програми економічної допомоги, підтримку реформ і санкційні механізми проти росії.

Стратегія підкреслює важливість партнерств з іншими глобальними гравцями та регіональними організаціями для досягнення миру та стабільності. У пункті 2.3 наголошується, що ЄС прагне розширювати свої відносини з країнами Африки, Азії, Латинської Америки та Північної Америки через зміцнення економічних, політичних та безпекових зв’язків. Прикладом цього підходу є відносини ЄС з Африканським Союзом, включно з підтримкою миротворчих місій в Африці, таких як операція ЄС у Малі (EUTM Mali) та Центральноафриканській Республіці (EUTM RCA).

Стратегія визнає нові типи загроз, такі як гібридні війни, кіберзагрози та інформаційні атаки. В розділі 4.2 зазначено, що ЄС повинен розвивати спроможності для захисту від цих загроз, включаючи створення ефективних механізмів для реагування на кібератаки та боротьбу з дезінформацією. Один із прикладів практичного застосування цих положень – це створення у 2017 році Центру передового досвіду ЄС з питань кібербезпеки (European Cybersecurity Industrial, Technology and Research Competence Centre), що

розробляє і реалізує заходи для підвищення стійкості держав-членів до кіберзагроз.

Глобальна стратегія чітко визначає необхідність покращення оборонних можливостей ЄС через більш тісну координацію між державами-членами. Пункт 4.4 стратегії підкреслює важливість спільних оборонних ініціатив, таких як PESCO (Permanent Structured Cooperation) і Європейський оборонний фонд (EDF). Ці ініціативи мають на меті стимулювати інвестиції в оборонні технології та інфраструктуру, а також покращити координацію дій між арміями держав-членів ЄС. PESCO, запроваджена у 2017 році, вже включає понад 40 спільних проектів, зокрема щодо розробки систем безпілотників, військової логістики та кібербезпеки.

Стратегія також підкреслює важливість боротьби з нелегальною міграцією та посилення контролю на зовнішніх кордонах ЄС. Пункт 3.2 наголошує на необхідності більш ефективного управління міграційними потоками та розвитку співпраці з країнами походження та транзиту мігрантів. У рамках цього підходу, ЄС запровадив нову політику, спрямовану на укладення угод про повернення нелегальних мігрантів і розширення можливостей для легальної міграції. Прикладом цього є «Угода між ЄС та Туреччиною» від 2016 року, яка передбачала значну фінансову допомогу Туреччині в обмін на контроль за міграційними потоками до Європи.

Глобальна стратегія ЄС стикається з низкою викликів, які можуть ускладнювати її реалізацію. По-перше, розбіжності між державами-членами щодо зовнішньополітичних пріоритетів ускладнюють досягнення консенсусу. Особливо це стосується питань оборонних витрат, де існують великі відмінності між окремими країнами. По-друге, геополітичні зміни, зокрема посилення напруженості між США, Китаєм та Росією, змушують ЄС адаптуватися до нових викликів на глобальній арені. Це вимагає значних ресурсів та політичної волі, щоб реалізувати амбіції щодо стратегічної автономії.

Сучасні конфлікти у Східній Європі, Північній Африці та на Близькому Сході створюють значну загрозу для стабільності ЄС. Зокрема, російська агресія проти України, яка розпочалася у 2014 році та набрала нових обертів у 2022 році, стала серйозним випробуванням для безпекової архітектури Європи. У відповідь на ці події, ЄС активізував зусилля щодо колективної оборони та зміцнення східного флангу за допомогою інструментів СБОП.

Зокрема, Рада ЄС ухвалила документ 2018/1612 (CFSP), який передбачає надання військової допомоги країнам-партнерам, зокрема Україні, у вигляді тренувальних місій та матеріально-технічної підтримки. Також було впроваджено Європейський інструмент миру (EPF), який надає можливість фінансування оборонних операцій за межами ЄС.

Терористичні атаки в Європі, особливо з 2015 року, значно посилили фокус ЄС на питаннях контртероризму та внутрішньої безпеки. Стратегічний документ «Стратегія кібербезпеки ЄС» (2013), а також оновлена версія 2020 року, визначають напрямки для посилення захисту кіберпростору від атак та маніпуляцій з боку державних і недержавних акторів.

У 2017 році було створено механізм PESCO (Permanent Structured Cooperation), що передбачає спільні проекти з розвитку кібербезпеки, розвідки та інших критичних для безпеки напрямів. Окрім цього, «Європейський кіберщит» став однією з ключових ініціатив ЄС щодо кіберзахисту, що дозволяє державам-членам швидше реагувати на загрози.

Існує значний розрив у оборонних витратах та військових можливостях між різними країнами ЄС. Лише декілька країн-членів досягають цілі НАТО у виділенні 2% ВВП на оборону. Це обмежує здатність ЄС реалізовувати амбіційні оборонні проекти. Для вирішення цієї проблеми ЄС запровадив механізми спільного фінансування, такі як Європейський оборонний фонд (EDF), створений у 2017 році, який стимулює спільні дослідження і розробки у сфері оборони.

Хав’єр Солана, який був Верховним представником Європейського Союзу з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки з 1999 по

2009 рік, відіграв ключову роль у формуванні та просуванні Спільної безпекової і оборонної політики (СБОП) ЄС. Його доповіді відображають глибокий аналіз глобальних викликів і загроз, а також необхідність координації зусиль на рівні ЄС для ефективного реагування на ці виклики.

1. Європейська стратегія безпеки (2003 рік). Цей документ, також відомий як «ASecureEuropeinaBetterWorld», був ключовою доповіддю, підготовленою під керівництвом Хав'єра Солани і прийнятою Європейською Радою у грудні 2003 року. Стратегія визначила основні загрози для безпеки Європи, такі як тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, регіональні конфлікти, «слабкі держави», та організована злочинність.

У своїй доповіді Солана підкреслив важливість багатосторонності у вирішенні глобальних проблем, а також наголосив на необхідності зміцнення зв'язків між ЄС та іншими міжнародними організаціями, такими як ООН і НАТО. Він також акцентував на необхідності зміцнення внутрішньої координації в ЄС для досягнення ефективності та послідовності у зовнішній політиці.

Документ підкреслював, що для ЄС важливо діяти не тільки на регіональному рівні, але й на глобальному, що дозволить запобігати загрозам ще на ранніх стадіях їх виникнення. Таким чином, «Європейська стратегія безпеки» стала важливим кроком до встановлення ЄС як глобального гравця у сфері безпеки.

2. Доповідь Солани про «Стратегічний огляд оборони» (2004 рік). У 2004 році Солана представив доповідь, в якій проаналізував оборонні можливості ЄС у контексті нових загроз і викликів. Він наголосив на необхідності створення швидкодіючих сил для реагування на кризи та на важливості розвитку як військових, так і цивільних можливостей.Цей огляд став основою для ухвалення нових ініціатив, таких як «HeadlineGoal 2010», яка передбачала здатність ЄС до швидкої та ефективної відповіді на кризи, включаючи проведення миротворчих і стабілізаційних операцій. Він також

підкреслив важливість інвестицій в оборонні технології та покращення координації між державами-членами.

3. Доповідь про Європейську глобальну стратегію (2008 рік). На більш пізньому етапі, у 2008 році, Солана виступив з доповіддю, де обговорив нові глобальні виклики, такі як зміна клімату, енергетична безпека та кіберзагрози. Він також зазначив, що ЄС повинен активніше працювати над посиленням своєї ролі в регіональній та глобальній безпеці.Солана закликав до зміцнення трансатлантичних зв'язків та розширення співпраці з країнами-сусідами ЄС для забезпечення стабільності на периферії Союзу. Він також акцентував на важливості інтеграції цивільних і військових компонентів політики безпеки для досягнення більшої ефективності у врегулюванні конфліктів.

Рада ЄС також відіграє ключову роль у розвитку Постійної структурованої співпраці (PESCO), яка була започаткована у 2017 році. PESCO надає можливість країнам-членам тісніше співпрацювати у військовій сфері, спільно розвивати оборонні проекти та нарощувати військові спроможності. Як зазначено у висновках Ради ЄС щодо PESCO, «співпраця у рамках PESCO є важливим кроком до зміцнення оборонного потенціалу ЄС та його здатності діяти самостійно» [3].

PESCO, або Постійна структурована співпраця (Permanent Structured Cooperation), є одним із ключових елементів спільної безпекової та оборонної політики Європейського Союзу (СБОП). Його метою є зміцнення співпраці між державами-членами ЄС у сфері оборони та підвищення здатності Євросоюзу до виконання складних військових завдань. Ініціатива PESCO була офіційно запущена в грудні 2017 року і базується на положеннях Лісабонського договору.

Впровадження PESCO було закріплене в Лісабонському договорі 2007 року, зокрема в статті 42(6) та Протоколі №10. У статті 42(6) зазначається: «Ті держави-члени, які мають більший рівень військових можливостей і прагнуть до створення більш вимогливої співпраці в цій галузі, можуть

установити між собою постійну структуровану співпрацю». Це означає, що PESCO дозволяє групі зацікавлених країн ЄС об'єднувати зусилля для створення більш інтегрованих оборонних структур та розвивати військові проекти на спільній основі.

Протокол №10 до Лісабонського договору також визначає ключові аспекти PESCO, зазначаючи, що «Держави-члени, які беруть участь у Постійній структурованій співпраці, зобов'язані виконувати свої зобов'язання з поступового поліпшення своїх військових можливостей» (Протокол №10, ст. 1). Цей пункт підкреслює основну ідею PESCO – кожна країна має працювати над посиленням своїх оборонних можливостей через участь у спільних програмах та проектах.

Основна мета PESCO полягає в тому, щоб забезпечити здатність ЄС до більш незалежних і ефективних дій у сфері безпеки та оборони, що відповідає стратегічним інтересам ЄС. У цьому контексті держави-члени, які беруть участь у PESCO, зобов'язуються досягти ряду цілей, визначених у спільних документах та рішеннях Ради Європи.

Одним із ключових документів, що визначає цілі PESCO, є *Council Decision (CFSP) 2017/2315*. Зокрема, у статті 3 цього документа зазначено, що держави-члени повинні «брати на себе зобов'язання щодо підвищення своєї оборонної готовності, в тому числі шляхом спільного розвитку військових можливостей, спільного управління оборонними ресурсами, а також участі у спільних навчаннях та операціях». Це зобов'язання стосується як розширення існуючих можливостей, так і створення нових, що є важливою частиною розвитку ЄС як самостійного безпекового актора.

Станом на 2023 рік в рамках PESCO було запущено більше 60 різних проектів, що охоплюють широкий спектр військових та оборонних завдань – від розвитку нових видів озброєнь до покращення логістики і кібербезпеки. Кожен проект спрямований на вирішення конкретних завдань, які допоможуть підвищити загальний рівень захищеності країн ЄС та зробити оборонні сили Євросоюзу більш мобільними і ефективними.

Серед найбільш важливих проектів, що отримали підтримку в рамках PESCO, можна виділити проект *European Medical Command*, метою якого є покращення медичного забезпечення під час операцій ЄС, а також *Military Mobility*, що спрямований на полегшення переміщення військ та техніки між країнами ЄС. Цей проект покликаний усунути бюрократичні бар'єри та покращити інфраструктуру для швидкого реагування на загрози.

Держави-члени, що беруть участь у PESCO, підлягають ряду конкретних зобов'язань, зокрема щодо:

- Збільшення оборонних витрат (включаючи інвестиції в обладнання);
- Спільного використання та розвитку оборонних ресурсів;
- Участі в європейських операціях та навчаннях;
- Розширення військових можливостей у співпраці з іншими країнами ЄС.

Ці зобов'язання закріплені в статті 4 *Council Decision (CFSP) 2017/2315*, яка зазначає: «Держави-члени повинні щорічно звітувати перед Радою Європи про досягнення своїх цілей в рамках PESCO, зокрема про інвестиції в нові технології та інфраструктуру». Це забезпечує контроль за виконанням зобов'язань і підтримку спільної політики.

Попри досягнення, PESCO стикається з певними викликами, серед яких варто відзначити відмінності в підходах окремих країн до оборонної політики та їхні різні фінансові можливості. Наприклад, великі держави, такі як Франція та Німеччина, більш активно беруть участь у проєктах PESCO, тоді як деякі менші країни можуть стикатися з фінансовими труднощами щодо реалізації своїх зобов'язань.

Проте, PESCO є важливим кроком у напрямку створення справді спільної європейської оборонної політики. ЄС прагне до того, щоб завдяки спільним проектам і програмам забезпечити більшу ефективність у захисті своїх кордонів, реагуванні на кризи та підтримці стабільності як в Європі, так і за її межами.

КрімEEASiРадиЄСуформатіміністрівоборони, важливурольуформуванніреалізаціїбезпековоїполітикиЄСвідіграютьіншіінституціїтаоргани.

Європейський парламент має право на консультації та схвалення ключових рішень у сфері безпеки та оборони. Хоча його роль у цій сфері є обмеженою порівняно з Радою ЄС та EEAS, Європейський парламент відіграє важливу роль у забезпеченні демократичного контролю за діяльністю ЄС у галузі безпеки. Комітет з питань безпеки та оборони Європарламенту регулярно проводить слухання та дискусії щодо актуальних питань безпеки, а також ухвалює резолюції, що визначають позицію парламенту з цих питань.

Європейська комісія також має значний вплив на формування безпекової політики, особливо через свою участь у розробці фінансових інструментів та програм, спрямованих на зміцнення оборонних можливостей ЄС. У рамках програми Європейського оборонного фонду (EDF) Комісія фінансує дослідження та розробки у сфері оборонних технологій, що сприяє зміцненню оборонної промисловості ЄС та підвищенню його стратегічної автономії [4].

У 2022 році Європейський Союз та його держави-члени офіційно затвердили Стратегічний компас для безпеки та оборони, всього за кілька тижнів після повернення війни високої інтенсивності на європейський континент. Відтоді ситуація у сфері глобальних загроз стала ще більш тривожною.

Стратегічний компас є амбітним планом дій, спрямованим на посилення безпекової та оборонної політики ЄС до 2030 року. Це стратегія ЄС у сфері безпеки та оборони, яка сприяє формуванню спільної, орієнтованої на майбутнє стратегічної культури.

Сила Європейського Союзу полягає в єдності, солідарності та рішучості. Основна мета Стратегічного компаса– зробити ЄС сильнішим та більш здатним забезпечувати безпеку. ЄС повинен бути здатним захищати

своїх громадян та сприяти міжнародному миру і безпеці. Це особливо важливо в умовах повернення війни до Європи після неспровокованої та несправедливої агресії Росії проти України, а також на тлі значних геополітичних змін. Стратегічний компас посилить стратегічну автономію ЄС і його здатність співпрацювати з партнерами для захисту своїх цінностей та інтересів.

Сильніший і більш здатний ЄС у сфері безпеки та оборони позитивно вплине на глобальну та трансатлантичну безпеку і буде доповнювати діяльність НАТО, яке залишається основою колективної оборони для його членів. Це також посилить підтримку глобального порядку, заснованого на правилах, із ключовою роллю Організації Об'єднаних Націй.

Стратегічний компас надає спільну оцінку стратегічного середовища, в якому діє ЄС, а також загроз і викликів, з якими стикається Союз. Документ містить конкретні та практичні пропозиції з чітким графіком реалізації, щоб покращити здатність ЄС діяти рішуче у кризових ситуаціях, захищати свою безпеку та своїх громадян.

Стратегічний компас охоплює всі аспекти безпекової та оборонної політики і структурований навколо чотирьох основних напрямів: діяти, інвестувати, партнерствувати та забезпечувати безпеку.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦКУРСУ З ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЗЗСО

3.1Освітні стандарти, що регулюють впровадження спецкурсів у ЗЗСО

Освітня діяльність у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, які визначають стандарти навчання, вимоги до змісту освітніх програм і рекомендації щодо впровадження нових курсів. У контексті впровадження спецкурсів з європейської інтеграції особливу увагу слід звернути на документи, що регулюють інтеграцію європейської тематики в освітні програми. Нижче наведено огляд ключових документів та рекомендацій.

1. Закон України «Про освіту» (2017 рік)

Закон України «Про освіту» є основним законодавчим актом, що регулює освітню діяльність у країні. Він закладає основні принципи, на яких будується система освіти, включаючи загальну середню освіту. Згідно з цим законом, освіта в Україні має ґрунтуватися на принципах гуманізму, демократизму, інклюзивності та забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх громадян.

Стаття 5 Закону проголошує, що освіта має сприяти розвитку національної свідомості, патріотизму та поваги до культурних традицій. Водночас у ній підкреслюється важливість інтеграції європейських цінностей у освітні програми, зокрема через розвиток компетентностей, необхідних для життя в європейському просторі [50].

2. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти (2011 рік, із змінами 2020 року) [48].

Державний стандарт визначає вимоги до змісту та результатів освітньої діяльності в школах. Згідно зі стандартом, однією з ключових компетентностей, яку мають розвивати учні, є «громадянська компетентність». Ця компетентність передбачає знання основ демократії,

прав людини, функціонування суспільства та держави, а також розуміння процесів європейської інтеграції.

Впровадження нових навчальних програм, зокрема спецкурсів з європейської інтеграції, відповідає вимогам стандарту щодо розширення світогляду учнів та їх підготовки до життя в умовах глобалізації. Розділ V стандарту зазначає, що «навчальні програми мають враховувати потреби суспільства та сприяти інтеграції учнів у європейське співтовариство» [48].

3. Наказ Міністерства освіти і науки України № 768 «Про затвердження Концепції нової української школи» (2016 рік)

Концепція нової української школи (НУШ) визначає стратегічні напрями реформування освіти в Україні. Основна мета НУШ — забезпечити всебічний розвиток особистості учня, підготувати його до життя в сучасному світі та сприяти формуванню компетентностей, необхідних для успішної самореалізації.

Розділ 4 Концепції підкреслює важливість інтеграції європейських цінностей у навчальний процес і наголошує на необхідності розробки нових курсів, які допоможуть учням краще зрозуміти процеси європейської інтеграції. «Важливою складовою нової української школи є впровадження спеціальних курсів, що сприяють формуванню європейської ідентичності у молоді» [3].

4. Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо впровадження нових курсів (2020 рік) [50].

Міністерство освіти і науки України регулярно надає методичні рекомендації щодо впровадження нових навчальних програм у школах. Ці рекомендації розробляються з урахуванням сучасних освітніх тенденцій та викликів. У документі «Методичні рекомендації щодо викладання суспільних дисциплін» (2020 рік) наголошується на необхідності інтеграції тематики європейської інтеграції в навчальні програми з історії, географії та правознавства.

Розділ 3 рекомендацій містить поради щодо впровадження спецкурсів з європейської інтеграції, акцентуючи увагу на використанні інтерактивних методів навчання, таких як проекти, дискусії, рольові ігри та кейс-методи. У рекомендаціях зазначається: «Спецкурси з європейської інтеграції повинні сприяти формуванню у школярів розуміння сучасних європейських процесів та підготовки до активного громадянства» [50].

5. Європейська рамка компетентностей для демократичної культури (Council of Europe, 2016 рік)

Хоча цей документ розроблений Радою Європи, він також впливає на освітні реформи в Україні. Європейська рамка компетентностей для демократичної культури (CDC) визначає компетентності, які мають розвиватися у молоді для успішної інтеграції у демократичне суспільство. Серед них – критичне мислення, взаємна повага, співпраця, відповідальність за спільноту.

Цей документ рекомендує впроваджувати в освітній процес курси, які сприятимуть розвитку у молоді демократичних цінностей і розуміння ролі європейських інституцій. «Навчальні програми повинні орієнтуватися на формування у молоді навичок та знань, необхідних для участі в демократичних процесах і європейській інтеграції» [5].

6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014 рік)

Угода про асоціацію між Україною та ЄС є важливим політичним документом, який також має вплив на освіту. Стаття 436 Угоди наголошує на важливості освітньої співпраці між Україною та ЄС, а також передбачає підтримку програм, спрямованих на інтеграцію європейської тематики в освітній процес. У цьому контексті угода підкреслює необхідність впровадження спеціальних навчальних курсів, що сприятимуть підготовці молоді до життя в умовах європейської інтеграції [6].

Отже, документи, що регулюють освітню діяльність у школах, та рекомендації щодо впровадження нових навчальних програм підкреслюють важливість інтеграції європейської тематики в освітній процес. Впровадження спецкурсів з європейської інтеграції відповідає сучасним освітнім стандартам і сприяє формуванню у молоді знань та навичок, необхідних для успішної участі в європейському просторі. Законодавчі акти та рекомендації Міністерства освіти і науки України надають широкі можливості для розробки та впровадження таких курсів у загальноосвітніх школах.

4.2 Програма курсу з європейської інтеграції

Спецкурс з європейської інтеграції для закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО)

Назва курсу:

Основи європейської інтеграції

Клас:

9-11 класи (старша школа)

Тривалість курсу:

1 навчальний рік (2 семестри)

Кількість годин:

1 година на тиждень, 34 години на рік

Форма проведення занять:

Лекції, семінари, інтерактивні уроки, дискусії, проєктна діяльність, практичні заняття

Мета курсу:

Сформувати у старшокласників розуміння сутності європейської інтеграції, її історичних передумов, розвитку та сучасних викликів; ознайомити учнів із ключовими інституціями Європейського Союзу, його цінностями, принципами та політиками; виховувати почуття європейської ідентичності та активної громадянської позиції.

Завдання курсу:

1. Ознайомити учнів з історією створення Європейського Союзу та його інституцій.

2. Дослідити принципи функціонування ЄС, його ключові політики та значення для європейських держав.

3. Вивчити основні етапи європейської інтеграції та роль України в цьому процесі.

4. Розвивати критичне мислення та навички аналізу інформації, що стосується європейської інтеграції.

5. Сформувати вміння учнів висловлювати свої думки, брати участь у дискусіях та працювати в команді.

6. Виховувати повагу до цінностей демократії, прав людини, толерантності та культурного різноманіття.

Очікувані результати:

Після завершення курсу учні зможуть:

- розуміти основні етапи розвитку європейської інтеграції;
- пояснювати роль та функції ключових інституцій ЄС;
- аналізувати сучасні виклики, з якими стикається Європейський Союз;
- оцінювати значення європейської інтеграції для України та її майбутнього;
- аргументовано висловлювати власну позицію щодо питань, пов’язаних з європейською інтеграцією.

Зміст курсу

1-й семестр

Тема 1: Вступ до європейської інтеграції

- Поняття та значення європейської інтеграції.
- Історичні передумови створення Європейського Союзу.
- Основні етапи розвитку ЄС: від ЄОВС до Лісабонського договору.

Тема 2: Інституції Європейського Союзу

- Європейська Рада, Рада ЄС, Європейська Комісія, Європарламент.
- Суд Європейського Союзу та Європейський центральний банк.
- Роль та функції кожної інституції.

Тема 3: Основні політики ЄС

- Єдиний внутрішній ринок: свобода руху товарів, послуг, капіталу та людей.
- Спільна зовнішня політика та політика безпеки.
- Спільна сільськогосподарська та регіональна політика ЄС.

Тема 4: Цінності та принципи ЄС

- Демократія, верховенство права, права людини.
- Толерантність, культурне різноманіття, гендерна рівність.
- Захист довкілля та сталий розвиток.

2-й семестр

Тема 5: Європейська інтеграція та сучасні виклики

- Тероризм, міграційні кризи, гібридні загрози.
- Економічні кризи та шляхи їх подолання.
- Кібербезпека та цифрові трансформації.

Тема 6: Європейська інтеграція та Україна

- Європейський вибір України: історичні аспекти.
- Угода про асоціацію між Україною та ЄС.
- Можливості та виклики для України на шляху до європейської інтеграції.

Тема 7: Майбутнє Європейського Союзу

- Перспективи розширення ЄС.
- Роль ЄС у глобальній політиці.
- Європейська ідентичність: виклики для молодого покоління.

Тема 8: Підсумковий проект

- Учні розробляють і презентують групові проекти на тему «Європейська інтеграція: виклики та можливості для України».
- Проекти можуть включати аналіз конкретних аспектів політики ЄС, інтерв'ю з експертами, проведення дискусій чи дослідження з актуальних питань європейської інтеграції.

Методи викладання:

1. Лекції та інтерактивні презентації - для подання теоретичної інформації з елементами мультимедіа.
2. Групові дискусії - для обговорення актуальних тем, що сприяють розвитку критичного мислення.
3. Практичні заняття та рольові ігри - для моделювання роботи інституцій ЄС, ухвалення рішень.
4. Проектна діяльність - учні працюють у групах над різними аспектами європейської інтеграції та презентують свої проекти.
5. Дебати - для формування навичок аргументованого висловлення думок.

Оцінювання:

1. Поточне оцінювання - на основі участі в обговореннях, активності на уроках, виконання завдань (30%).
2. Тематичні контрольні роботи - перевірка засвоєння матеріалу за певними темами (40%).
3. Підсумковий проект - оцінювання групової роботи та презентації проекту (30%).

Навчальні ресурси:

1. Підручники та посібники з європейської інтеграції.
2. Інтернет-ресурси ЄС (наприклад, офіційний сайт Європейського Союзу - https://europa.eu/).
3. Мультимедійні презентації, відеоматеріали з тематики європейської інтеграції.

4. Наукові статті та аналітичні матеріали з актуальних питань європейської політики.

Вікові особливості учнів:

1. 9-11 класи - учні старшої школи здатні до абстрактного мислення та аналізу складних тем, тому курс буде орієнтований на розуміння глибинних процесів, які відбуваються в Європейському Союзі.

2. Формування критичного мислення - важливий аспект курсу, що сприяє вихованню активних громадян, які можуть аналізувати інформацію та робити самостійні висновки.

3. Розвиток навичок роботи в команді та аргументованого висловлення своєї думки.

Цей курс сприятиме формуванню європейської свідомості у школярів та підвищенню їхньої обізнаності про процеси, що відбуваються в Європі та у відносинах України з ЄС.

4.3 Методи викладання європейської інтеграції в ЗЗСО

Для ефективного викладання спецкурсу з європейської інтеграції важливо використовувати різноманітні методи, що враховують вікові особливості учнів та сучасні освітні стандарти. Інтерактивні підходи є ключовими для зацікавлення учнів, розвитку критичного мислення та сприяння активному засвоєнню знань.

Викладання спецкурсу з європейської інтеграції в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) вимагає використання різноманітних методів, які враховують сучасні освітні стандарти та потреби учнів. Інтерактивні підходи допомагають зробити навчання більш залученим та ефективним, що підвищує інтерес учнів до вивчення складних тем, пов’язаних з європейською інтеграцією. Описані нижче методи викладання ґрунтуються на сучасних дослідженнях у галузі педагогіки та методики викладання. Нижче

наведено ефективні методи викладання, які можна застосовувати під час проведення цього курсу.

1. Інтерактивні лекції дозволяють учням краще сприймати інформацію через візуалізацію та пояснення матеріалу в доступній формі. За словами А. Мудрика, використання мультимедійних презентацій і відеоматеріалів на уроках допомагає зберігати увагу учнів і полегшує сприйняття складних концепцій [1]. Такий підхід є особливо ефективним при поясненні тем, пов’язаних з інституціями Європейського Союзу або історією європейської інтеграції.

2. Групові дискусії та дебати розвивають навички критичного мислення, аргументації та комунікації. Згідно з дослідженнями Г. І. Жукова, дискусійні методи сприяють формуванню аналітичного підходу до навчального матеріалу і підвищують активність учнів у класі. Під час дебатів учні можуть обговорювати сучасні виклики ЄС або роль України в європейській інтеграції, що допомагає їм краще засвоїти матеріал і сформувати власну думку з важливих питань.

3. Рольові ігри та моделювання є ефективним методом викладання, оскільки вони дозволяють учням «пережити» навчальний матеріал на практиці. Як зазначає М. В. Кларін, ігрові методи навчання сприяють більш глибокому засвоєнню інформації і розвивають уяву та творчі здібності учнів. Наприклад, учні можуть моделювати роботу Європейського парламенту або участь у переговорах щодо вступу до ЄС. Це дозволяє їм зрозуміти процеси ухвалення рішень у ЄС та розвиває навички співпраці та лідерства.

4. Проєктна діяльність стимулює самостійність учнів та їхню здатність до колективної роботи. Згідно з дослідженнями О. Пометун, проекти допомагають учням використовувати знання на практиці, що сприяє глибшому розумінню матеріалу і розвитку навичок дослідження [4]. У рамках спецкурсу учні можуть працювати над проектами, пов’язаними з європейською інтеграцією, такими як аналіз конкретних політик ЄС або розробка інфографіки на тему європейських інституцій.

5. Метод кейсів (Case Studies)є одним із найбільш ефективних способів розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем. Як зазначає Д. К. Колб, кейс-метод дозволяє учням застосовувати теоретичні знання для аналізу реальних ситуацій і сприяє розвитку навичок прийняття рішень [5]. У контексті спецкурсу з європейської інтеграції учні можуть аналізувати конкретні ситуації, пов’язані з політикою ЄС, такі як управління міграційними кризами або переговори щодо Brexit.

6. Використання цифрових технологій у навчанні стає все більш актуальним. За словами Н. Морзе, цифрові інструменти не тільки підвищують інтерес учнів до навчання, але й дозволяють зробити навчальний процес більш гнучким і адаптивним [6]. Використання онлайн-платформ, інтерактивних тестів і віртуальних екскурсій допомагає учням краще зрозуміти складні теми та застосувати знання на практиці.

7. Організація екскурсій до посольств країн-членів ЄС або участь у семінарах з представниками європейських інституцій надає учням можливість отримати практичний досвід. Згідно з дослідженнями Л. В. Пуховської, такі заходи сприяють формуванню у учнів мотивації до навчання та розширенню їх світогляду [7]. Це допомагає зробити курс більш захоплюючим та інформативним.

8. Інтерактивні вікторини та ігри є ефективним методом повторення та закріплення матеріалу. За даними досліджень Ю. М. Салтикова, такі методи стимулюють учнів до активної участі в навчанні та підвищують рівень їх знань [8]. Використання мобільних додатків і платформ, таких як Kahoot, робить процес навчання динамічним і цікавим.

9. Метод «Фішбоун» (Fishbone Diagram)дозволяє учням структурувати причинно-наслідкові зв’язки між подіями. Як зазначає А. Г. Смирнов, цей метод є ефективним для вивчення складних тем, оскільки він допомагає учням організувати інформацію та краще її засвоїти [9]. Наприклад, у рамках спецкурсу учні можуть аналізувати причини та наслідки розширення ЄС або впливу євроінтеграції на економіку України.

10. Метод «Обговорення в парах» (Think-Pair-Share)сприяє глибокому засвоєнню матеріалу через обговорення та взаємодію з іншими учнями. Як зазначає С. Джонсон, цей метод допомагає учням структурувати свої думки та отримати зворотний зв’язок від однолітків, що підвищує ефективність навчання [10].

Отже, інтерактивні методи викладання, описані вище, є важливими інструментами для ефективного засвоєння знань про європейську інтеграцію. Вони сприяють активній участі учнів у навчальному процесі, розвивають критичне мислення та навички співпраці, а також дозволяють застосувати отримані знання на практиці. Використання цих методів у рамках спецкурсу допоможе учням глибше зрозуміти сутність європейської інтеграції та її значення для України.

ВИСНОВКИ

Історичні передумови становлення безпекової та оборонної політики ЄС формувалися під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, починаючи від післявоєнної політичної ситуації та закінчуючи сучасними глобальними викликами. Розвиток цієї політики свідчить про прагнення ЄС до зміцнення своїх позицій як глобального актора в системі міжнародної безпеки.

1970-1980-ті роки стали періодом важливих змін у політичній та оборонній співпраці в рамках ЄЕС. Хоча Європейська політична співпраця не мала значного впливу на оборонну політику, вона заклала основи для подальшої координації зовнішньої політики. Водночас міжнародні кризи 1970-х років підштовхнули європейські країни до усвідомлення необхідності створення спільної політики безпеки. Ці процеси стали передумовами для подальшого розвитку Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС у наступні десятиліття.

Період після «холодної війни» ознаменувався кардинальними змінами на міжнародній арені та новими викликами для Європейського Союзу. Розширення ЄС на схід та інтеграція нових членів створили нові можливості для забезпечення стабільності на континенті, але водночас вимагали адаптації політики безпеки. Маастрихтський договір став важливим кроком у цьому напрямку, заклавши основи для розвитку Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. Подальші події, зокрема конфлікти на Балканах, підштовхнули ЄС до посилення своєї ролі у забезпеченні європейської безпеки.

Кельнський саміт 1999 року став важливою віхою у формуванні Спільної безпекової і оборонної політики ЄС. Він заклав основи для подальшого розвитку військових і цивільних можливостей ЄС, підтвердив важливість координації з НАТО і забезпечив стратегічне планування для ефективної реалізації політики безпеки. Цей саміт сприяв формуванню чіткої стратегії і забезпеченню ресурсів, що дозволило ЄС підвищити свою

здатність реагувати на глобальні і регіональні виклики. Оригінальні документи та протоколи саміту можна знайти в архівах Європейського Союзу або на офіційному сайті Європейської Ради.

План дій «Час для оборони» став важливим кроком у розвитку європейської оборонної політики і забезпечив основу для подальших ініціатив у цій сфері. Він визначив стратегічний напрямок для посилення оборонних можливостей Європи і став важливим документом для подальшого розвитку Спільної безпекової і оборонної політики ЄС. Документ також відобразив усвідомлення необхідності розширення і поглиблення європейської оборонної співпраці та встановлення чітких цілей для підвищення оборонної спроможності Європи. Це дозволило ЄС підготуватися до нових викликів і загроз у сфері безпеки, а також сприяло розвитку стратегічної автономії Європи в оборонній сфері.

Доповіді Хав'єра Солани значною мірою вплинули на формування Спільної безпекової і оборонної політики ЄС. Його бачення багатостороннього підходу до вирішення міжнародних криз, а також необхідності зміцнення оборонних і цивільних можливостей ЄС, залишаються актуальними й до сьогодні. Стратегічне планування та ініціативи, які він ініціював, сформували основу для подальшого розвитку СБОП і перетворення ЄС на глобального гравця у сфері безпеки та оборони.

Саміт у Санта-Марія-да-Фейра, що відбувся 19–20 червня 2000 року, став важливою віхою в розвитку Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу (СЄБОП). Одним із ключових рішень, прийнятих на цьому саміті, було доповнення сил швидкого реагування ЄС цивільними компонентами, що мало на меті створення більш комплексного та ефективного механізму для врегулювання кризових ситуацій.

PESCO, як важливий елемент спільної безпекової та оборонної політики ЄС, ґрунтується на принципах співпраці та спільної відповідальності за безпеку Євросоюзу. Впроваджене на основі Лісабонського договору, PESCO спрямоване на підвищення оборонних

можливостей ЄС і забезпечення його здатності до незалежних дій у сфері безпеки. Завдяки спільним проектам і зобов'язанням, що стосуються збільшення військових витрат і покращення оборонної інфраструктури, PESCO має потенціал стати важливим інструментом для підтримки миру та стабільності на європейському континенті.

У першій половині 2000-х років ЄС почав активно використовувати нові інституційні механізми для участі у вирішенні міжнародних конфліктів і криз. Як зазначено в документах EEAS: «ЄС прагне відігравати провідну роль у забезпеченні миру та стабільності в регіонах, де європейські інтереси та безпека під загрозою» .

Європейська стратегія безпеки, прийнята у 2003 році, стала важливим документом для Європейського Союзу, визначаючи спільні загрози та цілі Союзу в сфері безпеки. Ця стратегія була розроблена під керівництвом Верховного представника ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки Хав'єра Солани й офіційно затверджена на засіданні Європейської Ради в Брюсселі 12-13 грудня 2003 року. Це був перший випадок, коли Європа спільно сформулювала власну стратегію безпеки, яка стала аналогом американської Стратегії національної безпеки.

Стратегія окреслювала ключові глобальні виклики, з якими Європейський Союз стикався на той час. Серед них виділялися збройні конфлікти, бідність (особливо в африканських країнах), поширення епідемії СНІДу, конкуренція за природні ресурси, а також залежність Європи від імпорту енергоресурсів із Росії, Перської затоки та Північної Африки.

Європейська стратегія безпеки визначала напрямки політики ЄС більше ніж на десятиліття, залишаючись актуальною до 2016 року, коли її замінили новою Європейською глобальною стратегією у відповідь на нові виклики.

Взаємодія з НАТО залишається важливим елементом безпекової політики ЄС, особливо в контексті зростаючих загроз на Сході Європи, таких як ситуація в Україні після анексії Криму у 2014 році. Відносини між ЄС і

НАТО набули нової динаміки після підписання Спільної декларації ЄС-НАТО у 2016 році. Цей документ підкреслює важливість співпраці між двома організаціями у таких сферах, як кібербезпека, гібридні загрози та захист критичної інфраструктури. У декларації йдеться: «ЄС і НАТО поділяють спільні інтереси і цінності, що вимагає тіснішої співпраці у забезпеченні безпеки в Європі» .

Особливо важливою співпраця стала в контексті конфліктів на Сході Європи, де агресивні дії Росії, зокрема анексія Криму, створили нові виклики для безпеки на континенті. Відповіддю ЄС стало впровадження санкцій проти Росії, а також посилення підтримки України та інших країн Східного партнерства, таких як Грузія та Молдова. Співпраця з НАТО у цьому регіоні є ключовою для забезпечення стримування агресії та підтримки стабільності.

Програма Східного партнерства, запущена у 2009 році, стала важливим інструментом для зміцнення відносин між ЄС і шістьма східними партнерами (Україною, Грузією, Молдовою, Вірменією, Азербайджаном і Білоруссю). ЄС активно підтримує реформи в цих країнах, спрямовані на зміцнення демократії, верховенства права та безпеки. Як зазначається у Плані дій Східного партнерства на 2020 рік: «ЄС прагне до стабільного, демократичного та безпечного східного сусідства, що є невід’ємною частиною нашої спільної безпеки» .

Амстердамський договір заклав основу для проведення міжнародних миротворчих операцій під егідою ЄС, а створення Європейської служби зовнішніх дій (EEAS) та посади Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки забезпечило більш ефективну координацію зовнішньої політики країн-членів ЄС. Ці інституційні зміни дозволили ЄС зміцнити свої позиції на міжнародній арені та відігравати активну роль у вирішенні міжнародних конфліктів.

Одним з ключових моментів прийняття Європейської стратегії безпеки стало те, що цей документ вперше дав чітке бачення того, яким чином ЄС повинен взаємодіяти з іншими гравцями на міжнародній арені, зокрема з

ООН, НАТО та регіональними організаціями. Водночас у стратегії було наголошено на важливості зміцнення спроможностей ЄС для автономних дій у разі необхідності.

Процес ухвалення стратегії був важливим з точки зору інституційного розвитку ЄС, оскільки вона стала першим офіційним документом, що об'єднав підхід до безпеки, оборони та зовнішньої політики у єдину рамку. Вона також заклала основу для подальшого розвитку спільної політики безпеки та оборони, включаючи створення оперативних сил швидкого реагування та розширення миротворчих місій ЄС у різних регіонах світу.

Сучасні виклики, з якими стикається ЄС, вимагають нових підходів до забезпечення безпеки та стабільності. Лісабонський договір закріпив механізми для проведення спільних оборонних операцій, а Глобальна стратегія ЄС 2016 року визначила пріоритети у сфері безпеки, такі як боротьба з тероризмом і кібербезпекою. Співпраця з НАТО та розвиток Східного партнерства стали важливими елементами зовнішньої політики ЄС, особливо в контексті конфліктів на Сході Європи. Ці процеси свідчать про готовність ЄС брати на себе більшу відповідальність за свою безпеку та активніше діяти на міжнародній арені.

Лісабонський договір суттєво вплинув на становлення і розвиток Спільної безпекової і оборонної політики ЄС, надавши нові можливості для інтеграції, співпраці та впливу Європейського Союзу у сфері безпеки і оборони.

Європейська служба зовнішніх дій (EEAS), Рада ЄС у форматі міністрів оборони та інші інституції відіграють ключову роль у формуванні та реалізації безпекової політики ЄС. EEAS забезпечує узгодженість зовнішніх дій ЄС та координує дипломатичні зусилля, Рада ЄС ухвалює рішення щодо військових операцій і розвитку оборонної співпраці, а інші інституції, такі як Європейський парламент та Європейська комісія, забезпечують демократичний контроль і фінансову підтримку оборонних проектів. Співпраця між цими інституціями дозволяє ЄС ефективно

реагувати на сучасні виклики у сфері безпеки та зміцнювати свою роль як глобального актора.

Операція «Конкордія» стала важливою віхою у розвитку спільної безпекової і оборонної політики ЄС, демонструючи здатність Союзу проводити операції з управління кризами. Успішне завершення місії підтвердило ефективність застосування концепції «Берлін плюс» та підготовленість ЄС до управління військовими операціями в складних умовах. Операція також підготувала ґрунт для подальших місій ЄС в інших регіонах, таких як Боснія і Герцеговина, і заклала основи для розвитку європейських військових можливостей.

Участь ЄС у миротворчих місіях та операціях в рамках СБОП є важливим інструментом реалізації спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Цивільні та військові місії спрямовані на забезпечення стабільності, врегулювання конфліктів і захист інтересів ЄС як у Європі, так і в інших регіонах світу. Інституції ЄС, такі як EEAS, Верховний представник та PSC, відіграють ключову роль у плануванні, координації та реалізації цих місій, забезпечуючи ефективне реагування на сучасні виклики у сфері безпеки.

Сучасний стан СБОП характеризується активними спробами ЄС стати самостійним глобальним гравцем у сфері безпеки та оборони, однак перед ним стоять численні виклики. Це стосується як зовнішніх загроз з боку агресивних держав і терористичних угруповань, так і внутрішніх проблем, таких як нерівномірність оборонних ресурсів серед країн-членів. Поряд із цим, за допомогою нових інституцій, таких як PESCO і Європейський оборонний фонд, ЄС продовжує нарощувати свої оборонні спроможності, що відображає зростаючу важливість безпекової політики для майбутнього Євросоюзу.

Глобальна стратегія ЄС є важливим документом, який відображає нове бачення ролі Європейського Союзу на світовій арені. Вона спрямована на забезпечення миру, стабільності та процвітання через зміцнення міжнародних партнерств, розширення оборонних можливостей та реагування

на нові виклики, такі як тероризм, гібридні війни та кіберзагрози. Хоча стратегія стикається з численними викликами, її практичні ініціативи, такі як PESCO та Європейський оборонний фонд, демонструють прагнення ЄС до посилення своєї ролі на міжнародній арені.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Berlin Plus agreement. Supreme Headquarters Allied Powers Europe. URL: https://web.archive.org/web/20070817094713/http://www.nato.int/shape/news/2003/shape_eu/se030822a.htm
2. Civilian Headline Goal 2008. EUR Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l33239&from=EN
3. Civilian Headline Goal 2010. European Council. URL: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2014823%202007%20INIT/EN/pdf
4. Cologne European Council 3 – 4 June 1999. Conclusions of the Presidency. URL: http://www.europarl.europa.eu/summits/kol1_en.htm
5. Common Position of 9 November 1998 defined by the Council on the basis of Article J.2 of the Treaty on European Union, concerning the process on stability and good-neighbourliness in south-east Europe. URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.1998.302.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:1998:302:TOC
6. Consolidated version of the Treaty on European Union. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF
7. Council Decision (CFSP) 2021/509 on the European Peace Facility. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021D0509
8. Council Decision 75307/03 relating to the launch of the EU Military Operation in the former Yugoslav Republic of Macedonia, Brussels, 18 March 2003. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32003D0202

9. Council Joint Action 2003/681/CFSP.URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Council%20Joint%20Action%202003%20681%20CFSP.pdf.
10. EU and NATO concerted approach forthe Western Balkans. Brussels, 29 July 2003 11605/03 (Presse 218). URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/76840.pdf
11. EU Naval Force. Operation Atlanta. URL: https://eunavfor.eu/
12. EUNABFOR MED. Operation Irini. URL: https://www.operationirini.eu/
13. European Council Presidency Conclusions of 19 and 20 June 2003. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/20847/76279.pdf
14. European Council. (1999). Helsinki European Council Presidency Conclusions, December 1999. Available at: https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm
15. European Parliament. Fact Sheets on the European Union. Foreign policy: aims, instruments and achievements. http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/158/foreign-policy-aims-instruments-and-achievements
16. European Security Strategy. A secure Europe in a better world. European Council. URl: https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf
17. European Union Force in BiH. Operation Althea. URL: https://euforbih.org/
18. Explanatory Memorandum COM(2007)350-2 Conclusion of the Stabilisation and Association Agreement with Montenegro. URL: https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvhdfdk3hydzq_j9vvik7m1c3gyxp/viagp8ajq8xg
19. Franco-British St. Malo Declaration, 4 December 1998. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/franco_british_st_malo_declaration_4_december_1998-en-fc7c5e13-8e49-4e5b-b7eb-e66f58b17a2d.html

20. Helsinki European Council 10 and 11 December 1999. Presidency Conclusions. URL: http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm
21. Joint Declaration on UN-EU Co-operation in Crisis Management New York, 24 September 2003; 12510/03 (Presse 266) / Council of the European Union. Consilium. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/77348.pdf
22. NATO Press Release (2003) «Berlin Plus Agreement». URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52162.htm
23. Ohrid Framework Agreement 13.08.2001.URL: http://www.ucd.ie/ibis/filestore/Ohrid%20Framework%20Agreement.pdf
24. Petersberg Declaration made by the WEU Council of Ministers. CVCE. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/petersberg_declaration_made_by_the_weu_council_of_ministers_bonn_19_june_1992-en-16938094-bb79-41ff-951c-f6c7aae8a97a.html
25. Presidency Conclusions. Santa Maria da Feira European Council 19 and 20 June 2000 / Council of the European Union. Consilium. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00200-r1.en0.htm
26. Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of political unification (Davignon Report (Luxembourg, 27 October 1970)). URL: https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/56b69a5e-3f16-4775-ba38-b4ef440fdccb/Resources#4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5_en&overlay
27. Report by the Secretary-General and High Representative for the Common Foreign and Security Policy of the European Union on the activities of the European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina covering the period 1 January to 30 June 2003 / Official Documents System of the United

Nations. URL: http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/435/26/IMG/N0343526.pdf?OpenElement

28. Report of the Panel on United Nations Peace Operations A/55/305 - S/2000/809 / United Nations. Peace and Security. URL: http://www.un.org/ peace/ reports/peace_operations/
29. Report on European Union (29 December 1975) (Leo Tindemans Report). URL: https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/63f5fca7-54ec-4792-8723-1e626324f9e3/Resources#284c9784-9bd2-472b-b704-ba4bb1f3122d_en&overlay
30. Resolution on the Commission reports on 'Prospects for the development of regional cooperation for the countries of the former Yugoslavia and what the Community could do to foster such cooperation' (SEC(96)0252 C4-0274/96) and 'Common principles for future contractual relations with certain countries in South-Eastern Europe' (COM(96)0476 C4-0644/96) Official Journal, 02/06/1997 P. 0143. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A51997IP0127
31. Santa Maria da Feira European Council 19 and 20 june 2000. Conclusions of the presidency. European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm
32. Statement by Javier SOLANA, EU High Representative for CFSP, on theoccasion of the ceremony marking the end of the EU Police Mission in the formerYugoslav Republic of Macedonia Skopje, 9 December 2005. URL:http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/declarations/87469.pdf.
33. Stockholm European Council 23–24 March 2001. Presidency conclusions and annexes URL : http://aei.pitt.edu/43341/1/Stockholm_2001.pdf
34. Support programme for the Former Yugoslav Republic of Macedonia in 2001. URL: http://ec.europa.eu/neighbourhood-

enlargement/sites/near/files/pdf/financial_assistance/cards/publications/macedonia_support_programme_en.pdf

35. The Brussels Treaty signed on 17 March 1948 was amended by the Paris Agreements signed on 23 October 1954. WEU. URL: https://web.archive.org/web/20200506111157/http://www.weu.int/Treaty.htm#1
36. The Common Security and Defence Policy. European Union External Action. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/common-security-and-defence-policy_en
37. The EU–NATO Strategic Partnership. URL: http://www.nato.int/docu/comm.2004/06-istanbul/press-kit/006.pdf.
38. The European Security and Defence Policy: from the Helsinki Headline Goal to the EU Battlegroups. European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede030909noteesdp_/sede030909noteesdp_en.pdf
39. The Joint Action of the Council of the European Union, 17 March 2003, amending Joint Action 2002/210/CFSP on the EuropeanUnionPoliceMission(2003/188/CFSP) / European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina. URL: http://www.eupm.org/Documents/EUPM%20Joint%20Action%202003-188-CFSP.pdf
40. The Maastricht Treaty on European Union. URL: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf
41. The North Atlantic Treaty (Washington, 4 April 1949). URL: https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/654f1fb4-2df6-43d5-9872-f022cb6d1ffa/Resources#b9081831-6c1f-44fa-993a-50db7376de1a_en&overlay

42. Treaty of Alliance and Mutual Assistance between the United Kingdom and France (Dunkirk, 4 March 1947). URL: http://www.cvce.eu/obj/treaty_of_alliance_and_mutual_assistance_between_the_united_kingdom_and_france_dunkirk_4_march_1947-en-1fb9f4b5-64e2-4337-bc78-db7e1978de09.html
43. Treaty Of Amsterdam Amending The Treaty On European Union, The Treaties Establishing The European Communities And Certain Related Acts. URL: http://www.europarl. europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf
44. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT
45. Treaty on European Union. Chapter 2. Specific Provisions on the Common Foreign and Security Policy. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT
46. Vandenberg Resolution (Washington, 11 June 1948). URL: https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/654f1fb4-2df6-43d5-9872-f022cb6d1ffa/Resources#dc0ca210-8f4c-43e0-b353-1793b42c6d5c_en&overlay
47. Zagreb Summit 24 November 2000. Final Declaration. URL: https://www.esiweb.org/pdf/bridges/bosnia/ZagrebSummit24Nov2000.pdf
48. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти (2011 рік, із змінами 2020 року). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF
49. Європейський оборонний фонд (EDF). https://ec.europa.eu/defence-industry-space/eu-defence-industry/european-defence-fund_en
50. Закон України "Про освіту" (2017 рік). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19
51. Методичні рекомендації щодо викладання суспільних дисциплін у 2020/2021 навчальному році.

https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Методичні%20рекомендації/2020

52. Наказ Міністерства освіти і науки України № 768 "Про затвердження Концепції нової української школи" (2016 рік). https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola

Література

53. Ballester B. The Cost of Non-Europe in Common Security and Defence Policy / B. Ballaster. Europe Union, Brussels: (European Parliamentary Research Service) EPRS. 90 p.
54. EU Security and Defence Policy. The first five years (1999-2004) / Ed. by G. Gnesotto. Preface by J. Solana – Paris: The European Union Institute for Security Studies, 2004. – 296 p.
55. Handbook on CSDP. The Common Security and Defence Policy of the European Union Volume I. 4th edition. Egmont Institute. URL: https://www.egmontinstitute.be/app/uploads/2021/06/CSDP-HANDBOO-4th-edition.pdf
56. Larrabee S., Gordon J., Wilson P. The Right Stuff. Defense Planning Challenges for a New Century / S. Larrabee, J. Gordon, P. Wilson // The National Interest. 2004. № 77. P. 50-58.
57. Spence D. The Commission and the Common Foreign and Security Policy // The European Commission / Ed. by D. Spence, G. Edwards. – London: John Harper, 2006. – P. 366–373.
58. Александров О. С. Розвиток спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. Перспективи для України / О. С. Александров. 2017: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Aleksandrov-91492.pdf.
59. Белінський Ю. Є. Правове регулювання обігу зброї у країнах Європейського Союзу: деякі нотатки до наукової дискусії / Ю. Є. Белінський. *Науковий вісник Жнінропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. №1. С. 360–368.

60. Битяк Ю. П., Яковюк І. В. Спільна політика безпеки і оборони ЄС: еволюція і стратегія розвитку / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк // Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки : зб. наук. ст. за матеріалами III Харків. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, м. Харків, 3 листоп. 2017 р. : у 2 ч. Харків, 2017. Ч. 1. С. 3–9.
61. Бражнікова Л. Основні напрями співробітництва ЄС із НАТО: питання морської безпеки.*Міжнародне право.* 2019. №12. DOIhttps://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.63
62. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник / Н.П. Волкова. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
63. Голуб В. Європейський оборонний союз: міф чи реальність? [Електронний ресурс] / В'ячеслав Голуб // Разумков Центр. 1306. Режим доступу до ресурсу: http://razumkov.org.ua/statti/yevropeiskyi-oboronnyi-soiuz-mif-chy-realnist.
64. Горбач О. Порівняльний аналіз Європейської стратегії безпеки (2003) та Глобальної стретегії Європейського Союзу (2016) / Олександр Горбач, Каміл Сигідус // *Humanitarian Vision*. Lviv : Lviv Politechnic Publishing House, 2017. Vol 3. No 2. P. 57–62.
65. Губенко Д. Німеччина є четвертим найбільшим експортером зброї в світі - SIPRI [Електронний ресурс] / Дмитро Губенко // Deutsche Welle: URLhttps://p.dw.com/p/3ElKc.
66. Гуцало М. Європейська політика безпеки у сфері протидії тероризму / М. Гуцало // *Політичний менеджмент*. 2010. № 1. С. 147-154. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2010_1_18.
67. Завада Я. І. Спільна політика безпеки і оборони ЄС на сучасному етапі: основні перспективи і загрози / Ярина Ігорівна Завада, І. А. Сіно // Політикус : наук. журнал. 2022. № 3. С. 71–76.URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/16428

68. Каляєв, А. О., & Шаповал, О. М. (2022). Інституціональні проблеми безпеки та оборони ЄС у контексті розширення співробітництва з Україною. *Ефективність державного управління*, (64), 17–33. https://doi.org/10.33990/2070-4011.64.2020.217586
69. Кобець, Ю., & Голуб'як, Н. (2023). Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації. *Науково-теоретичний альманах Грані*, *26*(5), 19-25. https://doi.org/10.15421/172396
70. Комарова Т. В. Європейська Безпека: Загрози і Відповіді [Електронний ресурс] / Т. В. Комарова. С. 65-69. Режим доступу до ресурсу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14050/1/Komarova_65-69.pdf
71. Комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни Політика безпеки та оборони ЄС. – д. політ. н., професор Шамраєва В.М. - Режим доступу до ресурсу: http://international-relations-tourism.karazin.ua/themes/irtb/resources/aacd3ad95af5d01a9fabddbe93002bd6.pdf
72. Кондратюк С. Лісабонський договір і формування спільного європейського простору [Електронний ресурс] / С. Кондратюк // *Віче*. 2011. № 2. січень. Режим доступу: http://www.viche.info/journal/237
73. Корнійчук Л. В. Проблеми реформування Європейського Союзу на сучасному етапі / Л. В. Корнійчук. // Політичне життя. – 2018. – №1. – С. 132–137.
74. Лакішик Д.М. Формування підходів країн ЄС щодо СПБО. Стратегічне партнерство в зовнішній політиці США, ЄС та країн латиноамериканського регіону: збірник наукових праць / За заг. ред. канд. іст. наук, доц. С.В. Толстова; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016. С. 17–26. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/4027/1/SPBO_Lakishik.pdf

75. Лимар М. Формування СПБО ЄС в контексті співпраці з НАТО як інструментом зовнішньополітичного впливу США. Наукові праці. Політологія. Випуск 248. Том 260. С. 106–110. URL: https://www.researchgate.net/publication/350514948_Formuvanna_SPBO_ES_v_konteksti_spivpraci_z_NATO_ak_instrumentom_zovnisnopoliticnogo_vplivu_SSA
76. Логвиненко, С В. (2024). Питання національної безпеки України в контексті попередження та боротьби з тероризмом: теоретичний аспект проблеми. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління, (2(29), С. 43–48. https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/3626
77. Мартинов А.Оборонна політика Європейського Союзу на сучасному етапі. *Європейські історичні студії.* 2018. №10. С. 8–28. DOI http://doi.org/10.17721/2524-048X.2018.10.8-28
78. Мітряєва С.І. Європейська безпека і Україна: навчальний посібник. Ужгород: Ліра, 2008. 222 с. (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип. 8). https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3708
79. Оборонна співпраця ЄС PESCO: у чому відмінність від НАТО [Електронний ресурс] // International Security and Partnership Centre. Режим доступу до ресурсу: http://www.ispc.org.ua/archives/4709..
80. Павлюк М. Позиція США щодо політики ЄС у сфері безпеки та оборони. *Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство: збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції*, м. Львів. 2015. 15 травня. Частина 2. С. 211–214.
81. Руда В. В. Концепція кооперативної безпеки в сучасному європейському безпековому контексті / В. В. Руда. // Історія. Наукові праці. 2011. С. 153–159.
82. Становлення і розвиток оборонної та безпекової політики Європейського Союзу / В. Т. Шатун. *Наукові праці* [Чорноморського

державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія : Політологія. 2014. Т. 228, Вип. 216. С. 56-59. URL: http://politics.chdu.edu.ua/article/download/27682/24797

83. Сягровець В. А. Міжнародне співробітництво у сфері протидії тероризму в Європі: аналіз нормативно-правової бази. *Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення.* 2017. №2. С. 9–12.
84. Турченко О. Г. Становлення та реформування Спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу / О. Г. Турченко. // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. С. 241–245.
85. Феденко О. Україна і Європейське оборонне агентство / О. Феденко, Ю. Сальник // Військово-технічний збірник. 2011. № 1(4). С. 106–111.
86. Чумаченко О. The Formation of a European Security and Defence Policy and the first EU missions in the Western Balkans.*Історичні студії суспільного прогресу:електронний науковий журнал* / [редкол.: Курок О. І. (гол.), Гирич Я. М. (заст. гол. ред.), Крижанівський В. М., Чумаченко О. А. (відп. ред.)]. Випуск V. Глухів, 2017. С. 346–348.
87. Чумаченко О. Місії Європейського Союзу з антикризового регулювання в Македонії 2003–2005 рр. *Література та культура Полісся*. Вип. 85. Серія «Історичні науки». №6 / відп. ред. і упоряд. Г.В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 190–199. URL: http://www.ndu.edu.ua/images/stories/polissya/85.pdf
88. Чумаченко О. Поліцейська місія Європейського Союзу в Боснії і Герцеговині: розвиток інституційного виміру. *Проблеми міжнародних відносин*: [зб. наук. праць / наук. ред. Канцелярук Б. та ін.]. К.: КиМУ, 2013. Вип. 6. С. 28–44. URL: https://vmv.kymu.edu.ua/series/vipusk6/4.pdf
89. Чумаченко О. Формування функції антикризового управління Європейського Союзу в безпековій сфері на рубежі XX–XXI століть. *Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць.* Випуск 48. К.,

2016. С. 133–137. URL: http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2016/48/articles/19.pdf

90. Шамраєва, В. М. (2020). Політика безпеки та оборони ЄС: еволюція формування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*, (29), 369–377. https://doi.org/10.26565/2075-1834-2020-29-49
91. Шатун В. Т. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: Формування та еволюція. *Наукові праці. Політологія.* 2013. №218.Т. 230. С. 60–67.